

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

Факультет іноземної та слов'янської філології

Кафедра української мови і літератури

Старченко Анна Олександрівна

**МОВНИЙ СТИЛЬ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІТИКА:
ГРАМАТИКО-ПРАГМАТИЧНА СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ**

Спеціальність: Українська мова і література

Галузь знань: 014 Середня освіта

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник:

Герман В.В.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови і літератури

« ___ » _____ 2021 року

Виконавець:

студентка другого (магістерського) рівня вищої освіти,

групи УМ-6

Старченко А.О.

« ___ » _____ 2021 року

Суми 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВНОГО СТИЛЮ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІТИКА.....	9
1.1 Мова як складник державотворення.....	9
1.2 Політичний дискурс.....	14
1.3. Поняття про мовний стиль політика.....	20
Висновки до Розділу 1.....	28
РОЗДІЛ 2. ГРАМАТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ МОВНОГО СТИЛЮ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІТИКА (НА МАТЕРІАЛІ МОВЛЕННЯ В. ЗЕЛЕНСЬКОГО, Ю. ТИМОШЕНКО ТА О. ЛЯШКА).....	30
2.1. Роль синтаксичних конструкцій у формуванні мовного стилю політика.....	300
2.2. Вживання морфологічних форм у виступах політиків.....	444
Висновки до Розділу 2.....	48
РОЗДІЛ 3. ПРАГМАТИЧНА СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ МОВНОГО СТИЛЮ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІТИКА.....	500
3.1. Використання мовних інструментів у реалізації політичних стратегій та впливу на електорат.....	500
3.2. Використання соціальних мереж як засобу політичної комунікації	56
3.3. Поради політикам щодо успішних публічних виступів.....	63
Висновки до Розділу 3.....	67
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	73
ДОДАТКИ.....	78

ДОДАТОК 1. ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНІВ 9 КЛАСУ В РАМКАХ РОБОТИ НАУКОВОГО ГУРТКА "ШКОЛА МОЛОДОГО ДЕПУТАТА" НА ТЕМУ:"ПРОМОВА УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІТИКА"	93
ДОДАТОК 2. ВИХОВНА ГОДИНА ДЛЯ УЧНІВ 9 КЛАСУ НА ТЕМУ: «МОВНИЙ СТИЛЬ – ЗАПОРУКА УСПІХУ В МАЙБУТНІЙ ПРОФЕСІЇ».....	94

ВСТУП

Актуальність дослідження. Глобальні зміни у політичному, економічному та культурному житті суспільства зумовили інтерес до дослідження питання мовного стилю політика.

Мова – політика – влада знаходяться в досить тісному взаємозв'язку. Д. Грейбер вважає, що для досягнення поставленої сугестивно-політичної мети політики повинні вміти вирішувати політичні проблеми за допомогою мови [Graber, 1981, р. 196], оскільки мова політичної комунікації має величезне значення в процесі управління країною. Сучасний політичний дискурс має специфічні риси, відображає суспільно-політичні процеси, культуру, менталітет і цінності народу.

Отже, дослідження політичного дискурсу в міждисциплінарній галузі має важливе значення і представляє науковий інтерес. Актуальність обраної теми дослідження визначається кількома факторами:

1) недостатнім вивченням такого важливого явища сучасної політичної культури, як тексти виборних кампаній, прес-конференцій, послань, медіа- та інших виступів з мовної точки зору;

2) важливістю проведення досліджень, здатних виявити і описати загальні та специфічні особливості висловлювань у межах політичного дискурсу в різних типах політичної культури;

3) необхідністю пошуків факторів подібності, що впливають на формування політичного дискурсу.

Важливим для дослідження сучасної мови політика є встановлення ролі як лінгвістичних, так і екстралінгвістичних засобів в реалізації інтенції оратора, виявлення варіативних та інваріантних граматичних і стилістичних характеристик дискурсу в залежності від виду публічного мовлення. Причиною збільшення кількості досліджень є вирішення прагматичного завдання – пошук ефективних способів впливу мовлення на слухачів. Успіх

будь-якої особистості у професійній та громадській діяльності багато в чому залежить від того, наскільки добре вона володіє мовою.

В останні роки з'явилася велика кількість досліджень, присвячених вивченню різних аспектів суспільного мовлення. Публічне мовлення – це монолог, який є формою усного мовлення, яке є розгорнутим смисловим висловлюванням конкретної особи, яка підпорядковує його основній меті та головній думці. Під час публічного виступу оратор орієнтується на конкретну аудиторію для реалізації свого задуму.

Етична позиція оратора, увага до інтересів і запитів аудиторії є основоположними для вітчизняної риторичної традиції. Багато вітчизняних дослідників відзначають, що ефективність комунікації залежить від співпраці оратора і аудиторії, від рівноправності сторін, від можливості аудиторії висловлювати свою згоду або незгоду з основними положеннями виступу оратора.

Питання державної мовної політики перебувають сьогодні в центрі уваги науковців. Зокрема, роль мови у формуванні єдиної нації і держави досліджують Г. Залізник, Л. Залізник, В. Іванишин, Я. Радевич-Винницький, М. Кубаєвський, Л. Масенко, Т. Панько, М. Обушний й багато інших. Вивченню проблем теоретичного, методичного та практичного аспектів політичного дискурсу присвячені праці багатьох зарубіжних та вітчизняних учених, зокрема: А. Баранов, Д. Болінджер, Т. ван Дейк, Дж. Даймонд, В. Карасик, Ю. Караулов, О. Паршина, О. Попов, Г. Почепцов, А. Чудінов, М. Шадсон, О. Шейгал та ін. Саме цей вид дискурсу є предметом вивчення не лише лінгвістів, а й представників інших наукових сфер.

Об'єктом дослідження є політичний дискурс як вид публічного мовлення.

Предметом дослідження є прагматичні та граматичні засоби реалізації мовного стилю політика, що використовуються в різних видах публічного мовлення В. Зеленського, Ю. Тмошенко, О. Ляшка.

Мета дослідження – граматико-прагматичний аналіз мовного стилю українських політиків В. Зеленського, Ю. Тимошенко, О. Ляшка.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

- дослідити теоретичні засади роботи (політичний дискурс, політична мова, мовний стиль політика та ін.);
- дослідити граматичну реалізацію мовного стилю українських політиків (на матеріалі мовлення В. Зеленського, Ю. Тимошенко, О. Ляшка);
- здійснити аналіз прагматичної специфіки реалізації мовного стилю українського політика у контексті використання мовних інструментів для реалізації політичних стратегій та впливу на електорат;
- дослідити використання соціальних мереж як засобу політичного впливу;
- розробити поради політичним діячам для успішного публічного виступу.

Як **матеріал дослідження** використані виступи політичних і громадських діячів, виголошені безпосередньо перед аудиторією, а також тексти виступів, зафіксовані в різних джерелах ЗМІ.

Наукова новизна роботи полягає у спробі вивчення прагматичних і граматичних особливостей політичних промов з урахуванням соціально-історичного контексту. Наукова новизна дослідження визначається потребою виявлення процесів, що підвищують ефективність комунікації, а також недостатньою розробленістю методів аналізу прагматичних властивостей політичних промов.

Лінгвістичний аналіз здійснювався в тісному зв'язку з аналізом історичного періоду, екстралінгвістичною ситуації. Проведене дослідження виконане в руслі сучасних досліджень з риторики, прагматики, когнітивної лінгвістики тексту, що свідчить про **теоретичну значущість** роботи.

Практична значимість роботи визначається можливістю використання теоретичних положень проведеного дослідження і результатів аналізу мовного матеріалу у відповідних розділах навчальних курсів зі

стилістики української мови, лінгвістики тексту, теоретичної граматики, публічних промов, у практиці викладання української мови, при розробці спецкурсів і навчальних посібників, при написанні курсових і дипломних робіт. Окремі висновки і положення можуть бути використані при розробці практичних рекомендацій щодо відбору і складання навчального матеріалу для навчання прагматичному та ефективному публічному мовленню.

Специфіка об'єкта дослідження, мети і поставлені завдання зумовили вибір **методів дослідження**. Під час дослідження застосовувалися методи систематизації, індукції, дедукції, аналогії, метод контекстуального аналізу; використовувалися також прагматичні критерії, що дозволяють не тільки інтерпретувати мовні факти, а й пояснювати вибір їх форми в конкретних умовах; були використані такі прийоми, як спостереження, зіставлення, узагальнення та інтерпретація.

Апробація дослідження. Основні результати проведених досліджень обговорювались на XVI Міжнародній науково-практичній конференції (Великобританія, м. Лідс, 9-10 березня 2021 р.) та LXII Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції (м. Чернігів, 1 березня 2021 р.).

Публікації. Основний зміст роботи презентовано в тезах конференцій: «Особливості та загальна характеристика мовного стилю українського політика» (LXII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Пріоритетні напрями розвитку науки та техніки» (м. Чернігів, 1 березня 2021 р.)); «Роль інтонування та емоційного забарвлення у мові українського політика» (XVI Міжнародна науково-практична конференція «Суспільство і наука» (Великобританія, м. Лідс, 9-10 березня 2021 р.)).

Структура дослідження. У Вступі обґрунтовано вибір теми дослідження, її актуальність, визначено об'єкт, предмет, мету й завдання дослідження, наукову новизну, теоретичне й практичне значення одержаних результатів, з'ясовано методи дослідження.

У Розділі 1 досліджено мову як складник державотворення, проаналізовані риси та стратегії політичного дискурсу, визначено поняття «мовний стиль політика» у науковій літературі.

У Розділі 2 були досліджені питання стилістичного потенціалу морфологічних форм і синтаксичних конструкцій у формуванні мовного стилю політика; вживання прикметників, займенників, дієслів та інших морфологічних форм у виступах політиків. Було проаналізовано емоційно-експресивне забарвлення синтаксичних конструкцій у виступах українських політиків.

У Розділі 3 визначено особливості використання мовних інструментів у реалізації політичних стратегій та впливу на електорат та використання соціальних мереж як засобу політичної комунікації. Наприкінці розділу викладені поради політикам щодо успішних публічних виступів

У Висновках сформульовано основні результати проведеного дослідження.

У Додатках розроблені тестові завдання для учнів 9 класу в межах роботи наукового гуртка, а також виховна година для учнів 9 класу за темою магістерської роботи.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВНОГО СТИЛЮ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІТИКА

1.1. Мова як складник державотворення

Держава зацікавлена в тому, щоб існувала мова, яка зрозуміла всім громадянам держави, яка могла б служити цілям комунікації, управління, освіти, судочинства, транспорту та інших засобів зв'язку, організації армії і т.п. Кожна держава повинна домогтися оперативної ефективності: центральні та місцеві органи управління повинні функціонувати без зволікань.

На думку Е. Геллнера, сучасну європейську державу неможливо уявити без стандартизації мови і культури в силу переважання в ній певного виду діяльності [9, с. 16].

Культура, засвоєна під час освіти, є для сучасної людини найважливішим надбанням, так як єдина (в межах держави) культура і єдина мова відкривають їй доступ до всіх видів діяльності, до максимальної мобільності. Межі культури людини – це кордони [9, с.18].

Виходячи з цих міркувань, держава здійснює ряд заходів з управління функціонування мови, які є частиною мовної політики. Ці заходи реалізуються через напрямки мовної політики шляхом встановлення офіційного статусу державної мови, положення інших мов по відношенню до державної. Серед основних напрямків можна виокремити і графізацію, завданням якої є розробка та вдосконалення писемності; стандартизацію, метою якої є розробка уніфікованих норм мови як в її письмовій, так і усній формі існування; модернізацію, тобто лексичне, термінологічне, стилістичне і синтаксичне збагачення мови [17, с. 45].

Надання мові особливого статусу без кодифікації та стандартизації неможливе, так як її поодинокість безглузда без внутрішньої єдності мови,

без стандартизації. Зручність адміністрування, оперативна ефективність – очевидні, але не єдині плюси, які дає державі єдина державна мова. Мова міцно пов'язана з владою. З одного боку, високий статус дає переваги в здійсненні мовного впливу, примусу, насильства.

Наука визначила існування тісного взаємозв'язку між розвитком мови та нації (етнічною групою). З одного боку, культура країни реалізується мовою, а з іншого боку, сама мова утворює країну і є умовою її існування. Без єдиної офіційної мови неможливе саме існування нації.

У західній національній політиці широко розповсюджені триступеневі плани державотворення на основі етнічних ознак з урахуванням мовних факторів. Перший з них – академічний, що характеризується тим, що національна інтелігенція систематично видає лінгвістичну етнографічну спадщину своїх етнічних груп, а мовні словники поступово редагуються. З'являються перші зразки вищої літератури цією мовою. Тому формується етнічне культурне (мовне) відокремлення етносів.

Другий культурний етап характеризується формуванням єдиної літературної мови. У результаті цього літературна мова стає основою наукового, літературного, політичного, соціального та мистецького життя.

На останньому третьому етапі мова сприяє самовизначенню та незалежності нації. Цей етап називається політичним, адже він характеризується формуванням її етнічного та соціального організму. Формування національної мовної самосвідомості наближається до свого завершення, формується мовна еліта. Відносно лінгвістична гомогенізація наближається до свого кінця, і основні регіональні відмінності, що перешкоджали соціокультурній інтеграції, зникають [12, с. 48].

Політична мова – одна з найсильніших способів впливу на свідомість і поведінку людини. За допомогою дискурсу державні та громадські інститути здійснюють свою самопрезентацію, легітимацію, конструювання тих чи інших образів реальності, позиціонування соціальних суб'єктів в

політичному просторі. Завдяки політичній мові держава і міжнародні організації здатні просувати свої політичні, економічні, культурні інтереси.

Таким чином, мова є детермінантою політичної поведінки і засобом політичного управління. Мова виступає об'єктом політики тоді, коли щодо самої мови проводиться політика, тобто здійснюється мовна політика [2, с. 406].

Відповідно зміст мовної політики складають способи і характер вирішення мовних (вибір мови) і лінгвістичних (вибір мовної норми) проблем. Мовна політика – це курс, напрям діяльності держави, який здійснюється по відношенню до конкретної мови або групи мов, мовної або комунікативної ситуації. До виключного відання держави відноситься мовне законодавство.

Однак держава не єдиний суб'єкт мовної політики: громадські організації, рухи та партії; мовні заклади різного профілю, школи, впливові діячі національної культури також виступають суб'єктами мовної політики.

Держава реалізує мовну політику за допомогою мовного планування. Найважливішою метою мовної політики є зміцнення статусу певної мови, тобто її ролі, як на території певної держави, так і за її межами.

Якщо символічна влада – це влада, яка користується довірою, то владне слово – це авторитетне слово. Слово, що виходить від влади, не завжди авторитетне, але авторитетне слово має владу [14, с. 121].

Етологи відзначають, що значення звукових і пантомімічних сигналів, їх вплив на членів групи істотно залежать від рангу особи, що подає сигнал [5, 88-89].

З іншого боку, можливість використовувати мову ефективніше за інших, можливість контролювати мовні процеси дає переваги в здійсненні впливу і в занятті високого статусу.

П. Бурдьє пише, що існує конкуренція у полі символічного маніпулювання. Конкуренція здійснюється між агентами, які прагнуть маніпулювати світоглядами, маніпулюючи словами і, через них –

принципами побудови соціальної дійсності. Вони борються за те, щоб сказати, яким потрібно бачити світ, змушують за допомогою слів бачити і вірити, отримуючи цілком реальні результати – дії [9, с. 50].

Класична лінгвістика (від Ф. де Соссюра до сучасних французьких функціоналістів) схильна розуміти мову як структуру, доступну всьому суспільству [7, с. 50]. Але знаки мови не піддаються однозначній, однаковій для кожного члена мовного колективу інтерпретації. Вони мають безліч мінливих сенсів, яких набувають в контексті своїх вживань. Якщо загальнообов'язкові норми реалізуються пасивно, автоматично, то серед соціальних сенсів, що населяють знаки, ми орієнтуємося напружено і активно. Наявність нескінченно різноманітних соціальних сенсів обумовлює розшарування єдиної національної мови на безліч так званих соціолектів [8, 14; 9, 102-104].

Р. Барт стверджує, що опис соціолектів неможливий без їхньої політичної оцінки, і пропонує розділяти їх на внутрішньовладні та позавладні [6, с.528-529].

В суспільно-політичній атмосфері України на початку III тисячоліття було найважчим для розвитку молодого демократичного національного процесу формування української політичної держави і особливо фундаменту її національної єдності.

Наразі питання полягає в тому, як стати державою без громадянства, як відновити ідентичність, втрачену протягом сотень років українського безгромадянства, ідентичності всіх українців та як сформувати спільні інтереси різних етнічних спільнот, що жили в одній національній державі. У спеціальному теоретичному дослідженні вчені прагнуть знайти форму розуміння та єдності різних етнічних спільнот в Україні, які сьогодні зазнають складних соціальних змін у суспільстві.

Мова є потужним інструментом та знаковим інструментом для об'єднання країни. Мабуть, першою спробою розкрити фактори мовної інтеграції можна назвати роботу істориків В. Іванишина та Я. Радевич-

Винницького, у якій досліджувалася мова і нація. Ці стислі форми досліджень охоплюють широкий спектр мовних питань, пов'язаних з природою, роллю та функцією мови в суспільстві. Мова гарантує нормальне функціонування організму країни за всіма політичними, економічними та культурними ознаками [20, с. 55].

Мова – головна ознака нації. У загальносвітовому процесі розвитку людських спільнот мові належить першорядне місце [20, с. 14]. Щодо поняття мовної політики, дослідники авторитетно доводять, що поняття цього явища виникло не сьогодні [5, с. 161].

Не можна не погодитися із тим, що мова чинить вплив і на психологічний розвиток людини. Влучним є твердження про інтерпретацію етнічної спільноти як культурної спільноти, оскільки вага мови в культурі велика і неможлива поза мовою культурного існування, а існування автономної мови є головною умовою існування іншої етнічної групи. Мова є суттю культурної ідентичності країни. У світі прийнята мовна класифікація, яка ідентична до класифікації народів [22, с. 517].

Мова, як головна особливість країни, гарантує нормальне функціонування організмів країни в усіх її симптомах. У цьому полягає особливість нації як соціальної асоціації, її складний характер, витривалість і сила того факту, що вона існує у свідомості членів таких асоціацій, порівняно з іншими асоціаціями. Надзвичайна важливість мови зумовлена її глибоким зв'язком із процесом мислення. Оскільки мова накопичує інтелектуальний досвід та духовний розвиток, її втрата призводить до втрати національної ідентичності та загибелі нації в цілому. Мову слід розглядати не лише як засіб спілкування, а й як систему світогляду та самовираження етнічних груп, яка дозволяє членам усієї спільноти розуміти один одного на більш глибокому рівні.

Офіційні мови корисні в усіх сферах суспільного життя. Зростає усвідомлення того, що власна країна є повноцінним соціальним утворенням, а отже, зростає усвідомлення необхідності належного політичного

формування цього утворення та необхідності надання йому політичної позиції для реагування та захисту. Така національна держава є незалежною національною державою. Це природний спосіб розвитку країни разом з мовою.

Мова відіграє активну роль в світі політики, і ця роль постійно посилюється. Політична мова – необхідний інструмент політики і влади, який не тільки відображає дійсність, а й формує її за допомогою інформаційного впливу. Вона забезпечує передачу політичної інформації, формування соціальних і політичних ідеалів, норм і цінностей, політичних переконань громадян. Політика, в свою чергу, виступає дієвим чинником мовного розвитку і мовних відносин. Мова розглядається не тільки як засіб спілкування, а й як засіб управління, що визначає політичну поведінку громадян [7, с. 32].

Отже, політична мова – один з найпотужніших засобів впливу на свідомість і поведінку людини. За допомогою дискурсу державні та громадські інститути здійснюють свою самопрезентацію, легітимацію, конструювання тих чи інших образів реальності, позиціонування соціальних суб'єктів в політичному просторі. Завдяки політичній мові держава і міжнародні організації здатні просувати свої політичні, економічні, культурні інтереси. Таким чином, мова є детермінантою політичної поведінки і засобом політичного управління.

1.2. Політичний дискурс

Політичний дискурс є різновидом соціального дискурсу як один з інституційних дискурсів, які використовуються в суспільстві. Оскільки дискурс є додатковим світом, який і дублює, і створює реальність лінгвістичними і паралінгвістичними засобами, у ньому існують всі сфери соціальної реальності і продукти людської діяльності [37, с. 16]. Як і в реальній дійсності, дискурс поділяють за найбільшими сферами суспільного

життя, тому є, наприклад, дискурс є науковий, релігійний, культурний, економічний, політичний тощо.

Одним з найбільш впливових дискурсів є політичний дискурс. Політичний дискурс має реальний та віртуальний виміри. У реальному вимірі він розуміється як текст політичного спілкування в конкретній ситуації, у віртуальному спілкування відбувається за допомогою невербальних засобів.. при цьому в реальному вимірі, він розуміється як текст в конкретній ситуації політичного спілкування, а його віртуальний вимір включає вербальні і невербальні засоби спілкування.

Особливістю політичного дискурсу вважають його інституційність. Інституційність є об'єднуючою характеристикою для різних сфер діяльності суспільства: політичної, соціальної, економічної. Спрямованість на політичну боротьбу за владу є інтенційною основою, яка й визначає дискурс як політичний [30, с. 76].

Комунікація у політичному дискурсі має свої особливі форми в залежності від інтенції, типу інформації та адресата, а також часу і місця. У дискурсі завжди розмежовують дві сутності: мовленнєвий процес і текст. Причому дослідники дотримуються різних точок зору щодо їх рівнозначності. Зазвичай дискурс визначають з таких трьох позицій [30, с. 43]:

- 1) формальної, за якої текст є мовною одиницею, вищою за рівень речення,
- 2) семантичної, за якої зосереджуються на зв'язності тексту – смислових зв'язках між його одиницями, що є основою дискурсу,
- 3) функціональної, за якої зосереджуються на реальному вживанні мовних одиниць.

Дискурс – це об'єкт, створений адресантом (мовцем), а текст – це об'єкт для декодування адресатом [37, с. 17]. Поширеною думкою є те, що текст менше, статичніше і конкретніше абстрактного й ситуативного дискурсу, незалежно від того, протиставляються чи ні ці обидва терміни або чи

встановлюють між ними чи ні причинно-наслідкові або родо-видові відношення.

Комунікація у політичному дискурсі передбачає застосування тих чи інших комунікативних стратегій, реалізованих певним набором комунікативних тактик, зумовлених конкретною комунікативною інтенцією мовця і представлених сукупністю прийомів, що обумовлюють використання мовних засобів. Обраний спосіб спілкування вважається результатом впливу таких конституючих ознак політичного дискурсу, як присутність адресата-спостерігача та наявність протиборчих сторін. У результаті виникає необхідність вибору стратегій, які дозволяють, наприклад, понизити статус адресата (опонента), представивши його незначним політиком, який не заслуговує на увагу, та одночасно підвищити власну значимість. Задля цього у політичному дискурсі застосовуються такі три стратегії [30, с. 44]:

- стратегія театральності, представлена відповідним набором тактик, котрими є провокація, іронізація, попередження, прогнозування, обіцянка, інформування, розмежування, кооперація, спонукання;
- стратегія на підвищення статусу, яка обслуговується тактикою самовиправдання, відведення критики, неявній самопрезентації, презентації і тактикою аналізу (позитивною);
- стратегія на пониження статусу, яка реалізується тактиками погрози, образи, викриття, безособового обвинувачення, звинувачення і тактикою аналізу (негативною).

Політичний дискурс є комунікативним простором, в якому формується зв'язок мови з ідеологією. Політичний виступ у формі політично-жанрових утворень, які концентруються навколо певної політичної події, можуть бути представлені трьома типами: ідеологічним, особистісним і подієвим. Характерною функцією цих політичних наративів є їх здатність маніпулювати свідомістю суспільства. Всі три типи, кожен по-своєму, грають

важливу роль у впливі на інтелект, політичну свідомість суспільства і на підтримку пропагованої ідеології.

В інформаційному тексті політичного дискурсу існує залежність значень політичної термінології від відповідних ідеологічних концепцій, соціально-політичних подій та їх соціально-політичної оцінки.

Інформаційний політичний текст специфічний відносно мовних засобів, представлених тематично об'єднаними групами слів, словосполученнями з метафоричним компонентом, політичними фразеологізмами і специфічною термінологією, що виконують функції посилення прагматичного потенціалу інтелектуальної інформації, посилення регулятивних тексту і впливу на політичну свідомість адресатів.

Стратегії, які використовуються політиками як суб'єктами політичного дискурсу, обумовлені їхнім бажанням спонукати адресата (аудиторію) проголосувати за конкретний політичний інститут, зміцнити або завоювати авторитет, проінформувати стосовно предмету розмови, про свою позицію щодо обговорюваних питань, сформувати в адресата емоційний прогнозований настрій, переконати його у справедливості власної думки тощо. Автор виділяє такі комунікативні стратегії, використовувані у політичному дискурсі [30, с. 62]:

- маніпулятивну;
- агітаційну та аргументативну;
- переконання;
- інтерпретаційно-інформативну;
- утримання влади;
- самозахисту;
- нападу;
- дискредитації;
- боротьби за владу;
- самопрезентації.

Також автор підкреслює залежність використовуваної стратегії комунікативного впливу від набору тактик для її реалізації. Дослідник зазначає, що для актуалізації однієї й тієї самої стратегії політик може використовувати великий репертуар мовних тактик – це може бути спонукання проголосувати за певного кандидата з використанням засобів дискредитації опонентів або засобів самореклами. З позиції автора, вибір певної тактики політиком залежить від кінцевої мети комунікації, особливостей комунікативної ситуації, а також від типу мовної особистості політика як мовця [30, с. 46].

Функції нормування, легітимації та прогнозу є центральними елементами владних взаємин у соціумі. Нормування і контроль, що виражаються, зокрема, і в легітимному праві на обмежене насильство, є центральний елемент змісту державної політики, і, отже, висловлюють одну з сутнісних характеристик державної влади.

Відносини домінування та підпорядкування у суспільстві також розглядаються через функцію нормування шляхом розподілу ресурсів. Функції легітимації і прогнозу відносяться до розряду функцій, які забезпечують підтримку і відтворення владних відносин у формах адекватних характеру даної влади. У зв'язку з цим доцільно зазначити інституційну схожість політичного дискурсу з релігійним – обидва здійснюють внутрішньо-дискусивний зв'язок між минулим, сьогоденням і майбутнім, забезпечуючи підтримку певних відносин в суспільстві.

Зокрема, О.Куць [27] визначає дискурс з точки зору формальної, ситуативної та функціональної інтерпретації. На думку Л. Нагорної сучасний дискурс має знакову природу та структурованість [30, с.30].

Одне з найповніших трактувань поняття дискурсу належить німецькому вченому Т. ван Дейку, який розглядає дискурс, як комунікативне явище, складовою якого є також і соціальний контекст [5, с. 103].

У сучасному розумінні дискурс – це складне, комунікативне явище, яке слід розуміти не лише як текст, а й як розуміння думок, поглядів, світогляду

та цілий, необхідних для розуміння тексту. Вчені характеризують це явище, як завершене, цільне та зв'язне, тобто таке, що володіє всіма властивостями тексту. Дискурс розглядають одночасно і як процес, і як результат (у вигляді фіксованого тексту). Таким чином, вчені наголошують на тому, що важливою рисою дискурсу в широкому значенні є його співвіднесеність із конкретними учасниками акту (мовець та слухач), а також наміром мовця впливати на читача. Отже, у лінгвістиці дискурс трактують як концепт, котрий включає в себе динамічний процес мовної діяльності та її результат.

Стрімкий розвиток інформаційно-комунікативних технологій відіграє важливу роль в усіх сферах суспільного та політичного життя. Найпотужнішою зброєю у політичному житті зараз є саме мова, а політичну конкуренцію розглядають, як боротьбу мов та мовних особистостей політиків.

Розгляд телеологічної векторності політичного дискурсу демонструє його продуктивну природу, при якій слово актуалізується всередині самого політичного дискурсу.

Онтологія політичного дискурсу формується на основі владних відносин та їх агентів всередині дискурсу. Особливу важливість при цьому, набуває властива політичному дискурсу референційна девіація, в результаті чого спостерігаються такі типові риси, як політичні відносини, спільноти, агенти, традиції, норми і ритуали, які акцентуалізуються безпосередньо в ключі відносин домінування і підпорядкування, формуючи, таким чином, специфіку інституціональності політичного дискурсу [37, с. 20].

Гносеологічний параметр містить аргументацію, способи пізнання і логічні механізми в політичному дискурсі. Однією з його основних рис є характерна неверифікованість тверджень. Йдеться про навмисне використання в текстах політичного дискурсу таких аргументативних схем, які б відповідали завданням впливу не на розум, а, в першу чергу, на емоції реципієнта.

Основними типами аргументації в політичному дискурсі є аргументи до традицій, загально визнаним авторитетам, історичним подіям, людським цінностям. У даних випадках застосовуються прийоми емційності.

Однією з основних особливостей текстів політичного дискурсу є характерне різноманіття текстових видів і форм. Дана особливість, безсумнівно, підтверджує гіпотезу про мовну комунікативну природу політичного дискурсу.

Під час політичних дискурсів політики намагаються реалізувати комунікаційну стратегію, яка має на меті сформувати у представників електорату саме ті думки, які необхідні політику. Це своєрідний вплив на їх свідомість, а також інструмент впливу, який використовується для вирішення питань влади.

Науковці також виокремлюють і функцію мовленнєвої реальності. Рівень економічного та соціально-культурного розвитку суспільства є відображенням політичних подій і комунікацій.

Таким чином, політичний дискурс слід розглядати як мовну діяльність, що обслуговує політичні процеси як вид практичної мовної діяльності, структурований відповідними текстами (поняттями, концептами), що обслуговує політичні процеси, за допомогою якого політики можуть маніпулювати, переконувати, аргументувати, створювати картини кращого майбутнього тощо.

1.3. Поняття про мовний стиль політика

Останнім часом посилилася активна роль мови у світі політики. Політична мова – необхідний інструмент політики і влади, який не тільки відображає дійсність, а й формує її за допомогою інформаційного впливу. Мова забезпечує передачу політичної інформації, формування соціальних і політичних ідеалів, норм і цінностей, політичних переконань громадян. Політика, в свою чергу, виступає дієвим чинником мовного розвитку і мовних відносин.

Мовний стиль українського політика – особлива мова, насичена абстракціями, евфемізмами та іносказаннями. Більшість слів і виразів, що вживаються в описі політичних подій, використовуються в непрямому значенні.

Мовний стиль реалізується через мовні комунікації, які є невід’ємною частиною життя сучасного суспільства. Глобалізація використання комунікативних технологій привертає до себе прискіпливу увагу науковців. Розглядаються різні проблеми, пов’язані з функціонуванням мови у сфері політики [24, с. 12].

Основні функції мовного стилю українського політика – регламентувати відносини між суспільством і державою, між державами, між громадянами в їх трудовій, громадській діяльності, у сфері майнових і правових відносин тощо.

Поняття стилю мовлення та дискурсу є дуже багатограними. Наприклад, у науковій літературі до 70-х років слово дискурс дуже часто співставлялося та ототожнювалося з поняттям текст. Це можна пояснити тим, що й досі не в усіх мовах існує слово, котре б відповідало цьому поняттю. У 1980–90-х роках багато дослідників звертають увагу на проблему дискурсу, відповідно це слово набирає широкого використання, що призводить до тлумачення терміну багатьма дослідниками та науковцями. Термін *discurs* походить з латинської мови та має значення спілкування, розмова.

Пізніше цей термін набуває перекладу доказ, логічна думка. А з часом він з’являється і в інших мовах, і вже там починає набувати ширшого, повнішого значення. Наприклад, в англійській мові слово *discourse* має значення «мова, бесіда, виступ, діалогічна мова, послідовна промова». У французькій мові «*discours*» означає «мовлення», а український тлумачний словник обмежується визначенням «розмова, словесна розправа» [22, с.517].

Ю. Хабермас пояснює це поняття, як «живе мовлення, що передбачає комунікативний контакт мовців і слухачів» [44, с. 64]. За Е.Шульга, дискурс – «вербальний семіотичний процес, соціально обумовлена організація мови,

синтез «вже сказаного» та змовчаного [52, с. 14]. Г. Кук характеризує дискурс, як «єдність і взаємодію тексту і контексту». П. Серіо визначає аж 8 трактувань поняття дискурс, одне з яких пояснює його, як «еквівалент поняттю «мовлення», тобто будь-який конкретний вислів». Вітчизняні лінгвісти також пропонують свої погляди щодо тлумачення поняття дискурсу [42, с. 58].

Не доводиться вагатися в тому, що основним об'єктом вивчення політичної комунікації є мовний стиль українського політика. Це мова з певним набором жанрових форм, які використовуються політичними учасниками для досягнення певних політичних цілей. У цьому сенсі дослідження політичних мов можна простежити від риторичного дослідження, складеного Аристотелем в Стародавній Греції. Дійсно, мова є інструментом політики і необхідною умовою існування і продовження розвитку країни. Політика – це соціальна діяльність, в якій мова є формою її існування [60, с. 181].

У зв'язку з постійною зміною суспільно-політичної ситуації мовний стиль політиків також постійно змінюється, тому що мова і політика тісно пов'язані один з одним. Але у співвідношенні політичної діяльності і мовної діяльності існують різні позиції. Деякі вчені вважають, що політична реалізація за допомогою мови можлива лише в певній галузі політичної комунікації.

Варто надати визначення політичної мови: це певна мовна система, яка слугує для політичних комунікацій: для вироблення єдиної думки та політичних рішень [54, с. 6].

Мова розглядається не тільки як засіб спілкування, а й як засіб управління, що визначає політичну поведінку громадян. У свою чергу, політика, яку проводить держава в сфері мовного планування і будівництва, робить істотний вплив на розвиток і функціонування мови. Тому можна говорити про два аспекти взаємодії мови і політики:

- 1) мова як знаряддя політики;

2) мова як об'єкт політики.

У першому випадку мова йде про здійснення політики засобами мови: мова виступає тут як інструмент впливу на суспільство для досягнення певних політичних цілей. Це означає, що політична мова не просто описує ту чи іншу подію, а переконує адресата і спонукає його до певних дій. В цьому проявляється влада політичного дискурсу, що означає можливість широкого соціального маніпулювання, при якому особливим чином систематизуються теорії, ідеї, оцінки, погляди, судження, пост-комунікативні дії різних суб'єктів.

Проте варто зазначити, що політичне мовлення не обмежується суто діалогічним мовленням. Він існує в усній та у письмовій формах. До усної форми належать публічні виступи, заяви, коментарі, політичні огляди, прес-конференції, дебати, інтерв'ю, участь у теле- і радіопередачах, урядові обговорення. Така форма політичного мовлення є особовою та індивідуалізованою. Письмова форма включає в себе документацію (договори, домовленості, протоколи), а також публікації у засобах масової інформації, політичну рекламу, агітаційні листівки, буклети.

В. Карасик пропонує таку класифікацію:

- за метою політичний дискурс буває інформативним, спонукальним, іміджевим, мотиваційним, експресивним;
- за формою – усним та писемним;
- за чинником адресата – особисто та масово адресованим;
- за чинником мовця – адресно спрямованим та опосередкованим;
- за сферою функціонування – телевізійним, газетно-журнальним, рекламним, PR [21, с. 25].

Лінгвістика у сфері політичної мови у своїй теорії дуже часто покладається на аналіз, тобто на форми комунікативної взаємодії. Мовленнєвий аналіз має на меті пошук прихованого змісту, різницю між політичним виступом та справжніми намірами політика. Він використовується тоді, коли мова йде про оцінку та аналіз певних тенденцій,

моніторинг певних моделей поведінки. Результати такого аналізу дозволяють викривати безпідставні обіцянки та маніпулятивні стратегії, використані політиками під час, наприклад, виборчих кампаній.

Існує певна термінологічна розгалуженість, яку науковці часто розглядають як мова політика, політичне спілкування (комунікації).

Політичну комунікацію науковці розуміють, як широке поняття, на базі якого і реалізується політичний дискурс. О. Шейгал взагалі пропонує вважати дані поняття синонімами [51]. Л. Зубенко виокремлює риси, характерні для концепту мова політика. Він визначає особливості термінології, яка має певну лексичну структуру дискурсу та його реалізації [18, с. 44].

Л. Нагорна вважає, що це поняття є дещо ширшим, адже воно охоплює не лише мову публічних політичних дискусій, а й включає мовні особливості політичних документів [30, с. 55].

Н. Ботвіна переконана, що політичній мові властива специфічна, знакова система, яка має на меті політичні комунікації» [8, с. 39].

К. МакРей [29] також розглядає це поняття, як варіант політичної мови.

П. Паршин заперечує існування поняття політичної мови. Досліджуючи сферу політичної мови, він робить висновок, що вона відрізняється від звичайної мови лише своїм змістом [42, с. 57].

В. Даниленко зазначає, що політичне спілкування реалізується в різних формах політичного дискурсу, а політичний дискурс реалізується засобами політичної мови [12, с.57].

Що стосується загалом мови політики, то їй притаманні семантична невизначеність, ідеологічна полісемія, структурно-семантична латентність, спрямованість на емоційний вплив, фідеїстичність, агональна і псевдодіалогічність (коли сформовані в діалогічному ключі тексти є по суті монологами) демонструють її принципову прагматичну орієнтованість на досягнення результатів боротьби за владу. Мова політичного дискурсу є, таким чином, основним засобом маніпулювання в політичному середовищі.

Отже, порівнюючи поняття політичної мови та політичного дискурсу, вчені не вбачають достатніх характерних ознак для виокремлення політичної мови, як окремої області досліджень з погляду лінгвістики.

Головною метою аналізу є спроба простежити саме за тими мовними засобами, які стають інструментами політичних маніпуляцій. Серед підходів до аналізу політичного дискурсу виділяють дескриптивний та критичний. Якщо перший вид аналізу спрямований на вивчення мовленнєвої поведінки політиків, маніпулятивних стратегій, риторичних прийомів, змістовного боку політичних текстів, мовленнєвих засобів, то другий є класичним методом аналізу публічних виступів. У межах цього підходу дослідник є незалежним, нейтральним аналітиком, він виступає без власної ідеологічної оцінки.

Критичний підхід досліджує мову, як засіб володарювання і соціального контролю, робить акцент на соціальній нерівності. У межах цього підходу дослідник відкрито займає бік тих, хто втратив владу.

О. Шейгал виділяє ще один підхід до вивчення політичного дискурсу – *когнітивний*. Він дає можливість переходу від опису одиниць та структур дискурсу до моделювання структур свідомості учасників політичної комунікації [51, с. 44]. Виділяють також так званий *постмодерністський* підхід, котрий трактує дискурс, як практику соціального конструювання.

В. Петренко пропонує розглядати політичний дискурс у чотирьох контекстах: політологічному, лінгвістичному, соціо-психолінгвістичному та індивідуально-герменевтичному. Він зазначає, що політологічний аспект є засобом для політичних висновків, лінгвістична точка зору існує для інтерпретації політично-ідеологічних концепцій. Соціо-психолінгвістика допомагає дослідити ефективність досягнення явних та прихованих політичних цілей мовця, а індивідуально-герменевтична – аналізує особистий зміст мовлення автора у певних обставинах [43, с. 68].

Основне суспільне значення політичного дискурсу науковці пояснюють тим, що він має на меті утримання та завоювання влади. А також впливає на формування масової думки. Однак цією функцією його значення

не обмежується. За допомогою політичного дискурсу відбувається переконання, інформування слухача, громадськості навіюються певні ідеали та життєві цінності.

З метою досягнення політичних цілей здійснюється також пропаганда та контроль за поширенням інформацією. Даний вид дискурсу застосовується переважно для нав'язування ідеологічних орієнтацій.

Аналіз політичного дискурсу представляється необхідним не тільки з метою виявлення акторів і умов дискурсу, а й також і для аналізу його місця і ролі в сфері суспільних інститутів: якщо метою політики є перерозподіл владних відносин, то необхідний аналіз взаємодії політики як інституту з педагогікою, медициною, наукою, юриспруденцією.

Для вирішення цього завдання очевидна необхідність комбінації підходів і моделей вивчення політичного дискурсу, а також побудова моделі дискурсу, що в свою чергу дозволить визначити його специфікацію і здійснити компаративний аналіз різних інституційних дискурсів, в тому числі - політичного.

Суперечливі уявлення про зміст поняття «дискурс» навіть в середовищі дискурс-аналітиків призводить найчастіше до різних емпіричних результатами і створює поле безлічі їх інтерпретацій. Очевидно, що це пов'язано не тільки з міждисциплінарним характером предмету дослідження (дискурс покладається в якості предмета лінгвістичних, соціологічних, філософсько-культурологічних, семіотичних, психологічних і навіть антропологічних досліджень), але і зі складною, багатоаспектною природою самого дискурсу [8, с. 42].

Отже, виділимо основні елементи сучасного знання про дискурс. По-перше, це пошук стратегій розроблених і апробованих методологій до аналізу конкретного емпіричного матеріалу.

По-друге, поширеною стає протилежна ситуація, при якій багатий об'єм емпіричних знань складно інтерпретувати існуючими теоретичними засобами.

По-третє, відчувається необхідність в міждисциплінарному підході до аналізу інституціональних дискурсних практик.

Всі перераховані вище труднощі в повній мірі усвідомлюються сучасними дослідниками дискурсу, що ставить перед ними ряд принципових завдань, серед яких:

- міждисциплінарна консолідація в дискурсних дослідженнях;
- створення унітарної, а остання влаштовує всі визначення дискурсу і виділення ряду його ключових параметрів;
- створення методологічної бази для аналізу сумісності дискурсів різних типів в сфері суспільних відносин;
- побудова загальної теорії дискурсу, яка змогла б об'єднати в собі всі більш спеціалізовані теорії.

Спроби вирішити ці завдання, на жаль, нечисленні в сучасній науці. Найбільш бурхливі наукові дискусії і найбільш відчутні наукові результати спостерігаються в даний час в сфері досліджень політичного дискурсу. Прихильники критичного дискурс-аналізу (Ван Дейк, Водак, Ферклоу, Лаклан, Муфф) вбачають основне завдання сучасних досліджень у виробленні такої наукової моделі, яка дозволила б подолати зайву концентрованість КДА на лінгвістичних аспектах аналізованих дискурсів і вийти на теоретичну модель, здатну об'єднати соціологічні, когнітивні і лінгвістичні категорії [14 с. 81].

У світлі відносин розподілу влади, заборони, регуляції і спонукання основними функціями політичного дискурсу стають інформувальна, інструментальна, нормувальна, легімітуюча і прогноуюча. Розглянемо детальніше інформувальну та інструментальну функції.

Інформувальна функція політичного дискурсу ґрунтується на взаємозв'язку засобів масової інформації та політики. Засоби масової інформації орієнтовані на аудиторію, яка вимагає об'єктивних даних, що у свою чергу є стимулом для політики постійної актуалізації мовного дискурсу.

Таким чином, політичний дискурс вже розглядається не як процес, а як умова підтримки балансу відносин у суспільстві.

Основа процесів інформування як одночасно завдання і форми онтологічної реалізації політичного дискурсу становить інструментальна функція. Механізми реалізації цієї функції відображають взаємовідносини між владою та засобами масової інформації. Влада намагається здійснювати контроль над ЗМУ з метою забезпечення свого стабільного положення і владних інтересів. Однак, на сьогоднішній день ЗМІ мають фактично монопольне право на реалізацію інструментальних функцій політичного дискурсу та є потужним впливовим засобом на політичні сили у суспільстві.

Висновки до Розділу 1

Мовний стиль українського політика сьогодні перебуває в стадії активного розвитку. Цьому процесу сприяє сучасна геополітична обстановка, коли все більше говорять про необхідність створення моделі багатопольного світу, в якому необхідно налагоджувати політичний діалог як головний інструмент взаємодії сторін.

З дослідженого матеріалу зрозуміло, що політична мова – один з найпотужніших засобів впливу на свідомість і поведінку людини. За допомогою дискурсу державні та громадські інститути здійснюють свою самопрезентацію, легітимацію, конструювання тих чи інших образів реальності, позиціонування соціальних суб'єктів в політичному просторі. Завдяки політичній мові держава і міжнародні організації здатні просувати свої політичні, економічні, культурні інтереси.

У розділі зроблено акцент на багатозначності поняття політичного дискурсу, виокремлені його основні функції. Серед дієвих функцій, за допомогою яких можна впливати на свідомість людей, виділені маніпулятивна, інформувальна та функція переконання. Поділяю думку українських та зарубіжних учених, які вважають інструментальну функцію

однією із самих значимих інструментів у боротьбі за владу та між політичними силами.

Політики у своїй діяльності використовують стратегії, які обумовлені їхнім бажанням спонукати електорат проголосувати за конкретний політичний інститут, зміцнити або завоювати авторитет, проінформувати стосовно предмету розмови, про свою позицію щодо обговорюваних питань, сформувані в адресата емоційний прогнозований настрій, переконати його у справедливості власної думки або повпливати на відповідну аудиторію.

Також було досліджено тлумачення термін «політична мова» українськими та зарубіжними вченими. Здійснивши аналіз значної кількості літературних джерел з цього питання, вважаю, що на даний момент не існує достатньої кількості підстав виокремлювати таке поняття, як окрему дисципліну, а скоріше потрібно тлумачити його як субдисципліну.

Таким чином, можу зробити висновок, що незважаючи на численні праці у галузі досліджень політичного дискурсу, цей вид дискурсу все ще потребує ґрунтового аналізу. Дане питання є надзвичайно актуальним, адже розуміння дискурсу має велике значення, оскільки воно стосується не тільки міжкультурного спілкування, але й допомагає орієнтуватися в інформаційному потоці.

РОЗДІЛ 2

ГРАМАТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ МОВНОГО СТИЛЮ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІТИКА (НА МАТЕРІАЛІ МОВЛЕННЯ В. ЗЕЛЕНСЬКОГО, Ю. ТИМОШЕНКО ТА О. ЛЯШКА)

2.1. Роль синтаксичних конструкцій у формуванні мовного стилю політика

Політичний дискурс, який є багатограним явищем суспільно-політичного життя, схильний до впливу чинників різного характеру, у наш час часто обирається як об'єкт дослідження. Особливий науковий інтерес викликають виступи харизматичних політиків, бо необхідність вивчення виступів обумовлена недостатньою вивченістю мовних аспектів професійної діяльності політика, усних форм взаємодії влади з народом, а також необхідністю розробки принципів лінгвістичного опису політичного тексту для моніторингу тенденцій у сфері суспільної свідомості [17, с. 55].

Політична мова певного оратора як має індивідуальні риси, так і відображає глобальні тенденції у викладі актуального порядку денного. При аналізі підготовленої політиками мови для виступу можна виявити тактики і стратегії, які є найбільш популярними в політичних колах для переконання великих груп людей. Дослідження даних виступів допомагає не тільки спрогнозувати подальші дії того чи іншого політичного діяча, але і виявити найбільш ефективні способи впливу на слухачів [20, с. 67].

Тільки довівши і переконавши, оратор зможе викликати інтерес у слухачів. Найбільш важливим завданням політика як оратора можна відзначити його прагнення сконцентрувати свою увагу на проблеми та інтереси широких верств населення. Ключовим фактором у визначенні інтересів слухачів є їх різнобічна спрямованість, що залежить від регіону, міста або навіть вулиці, на якій мешкає та чи інша група громадян. Слід зазначити, що оратор є безпосереднім учасником дебатів. Отже, в поняття

ораторського мистецтва включається як вміння складати і виголошувати певні тексти, так і вміння заперечити своєму опонентові.

Не випадково багато дослідників вивчають політичний дискурс як текст у сембіозі з психологічними, соціокультурними та іншими факторами та вважають його мовою занурену в життя. Виходячи з даних фактів, політичний дискурс можна назвати основним інструментом політичного діяча [18, с. 77].

У наші дні завдяки пресі й масовій комунікації з таким явищем, як політичний дискурс кожна людина стикається щодня. Основною рушійною силою даної сфери спілкування є боротьба за владу і довіру населення. Унаслідок цього в даний час простежується тенденція до підвищення інтересу до багатьох аспектів написання текстів політичних промов не тільки у професіоналів у цій сфері, але й у самих широких мас громадян [3, с. 125].

Важливим слід вважати і той факт, що текстам політичних виступів притаманне виконання ряду функцій, завдяки яким вони інформують, аргументують, здійснюють контроль тощо. Також в текстах політичних промов поєднуються ознаки різних типів дискурсу – політичного, риторичного, ритуального і т. п.

Виходячи з контексту політичного дискурсу, в даному випадку можна помітити набір різнопланових ознак, що зводяться до прагматичної домінанти, на які спирається політик при збереженні боротьби за владу [17, с. 45]. Будь-який політик за допомогою своєї мови повинен зуміти торкнутися потрібної струни у свідомості своєї аудиторії, а його висловлювання – знайти відгук у реципієнтів дискурсу. З цією метою грамотним політикам властиве вміння оперувати символами, архетипами і ритуалами, співзвучними масовій свідомості.

Сприйняття мови політиків залежить від багатьох умов та факторів: історичних і політичних, мовних та ідеологічних засобів. Слід також відзначити, що політичний дискурс крім інформаційної функції виконує і функцію групового об'єднання.

Проаналізувавши публічні виступи політиків Ю. Тимошенко, О. Ляшка, В. Зеленського можна відмітити такі особливості політичного дискурсу:

- узагальненість висловлюваної думки;
- наіграність виступів;
- емоційність з елементами агресивності;
- орієнтація на обмежене коло слухачів;
- врахування регіональної специфіки;
- оцінка дій політичних опонентів [20, с. 33].

Для того, щоб наблизити себе до народу політики використовують різні мовні засоби: лексичні, морфологічні, стилістичні тощо. При цьому вони використовують не лише вербальні засоби, а й враховують певні психологічні особливості, а також знання фону, очікувань аудиторії, прихованих мотивів, логічних переходів.

Політичний виступ слугує основним засобом вираження курсу тієї чи тієї політичної сили. Зазвичай промову виголошує партійний лідер, який звертається до певної політичної групи чи всього народу країни від імені конкретної політичної партії (уряду чи народу). Спостережено, що народні обранці часто ідентифікують себе з прагненнями, інтересами та потребами аудиторії. До того ж, роблять усе можливе для створення іміджу гарного політика, лідера не лише політичної сили, а й усього народу. Українські можновладці нерідко звертаються до власної аудиторії, а також опонентів, намагаючись схилити їх на свій бік [17, с. 33].

Серед мовних засобів, за допомогою яких можна здійснювати політичний вплив на свідомість людей, слід виділити одиниці синтаксичного рівня. Особливою популярністю в окремих політиків користуються окличні речення, оскільки за допомогою них виражається емоційне ставлення політика до певної проблеми. Серед таких політиків можна виділити О. Ляшка, який у своїх промовах іронізує, виявляє призириство, спонукає до дії.

Наприклад:

Шановні колеги, ви засиділись у цьому гнилому політичному болоті!

У стилі Ю. Тимошенко переважають питально-риторичні речення. Це дозволяє акцентувати увагу на головній думці, уникнути одноманітності. Наприклад:

Чому ви дозволяєте торгувати долею України, її громадянами та її землею?

Такі питання активізують увагу та мислення та спрямовують на ту відповідь, яка потрібна промовцю.

Виступи В. Зеленського побудовані на конструкціях спонукальної модальності, в основі яких лежать дієслова та присудки наказової форми. Наприклад:

Йдіть вже на свіже повітря, до простих українських людей!

Досить корупції на енергоринку!

Прийом за допомогою якого політики встановлюють контакт з аудиторією, є застосування особливих шанобливих форм звернень: *глибокоповажні колеги, дорогі українці, дорогі мої люди.*

Наведемо приклад з виступу О. Ляшка:

Шановні, глибокоповажні мої люди! Я хотів би терміново підняти нагальне питання – пенсійного забезпечення.

Така форма звернення з акцентом на соціально-значиму проблему сприяє налагодженню атмосфери довіри, налаштовує слухачів на подальшу взаємодію з промовцем.

Для посилення виразності головного моменту Ю. Тимошенко використовує метод інверсії, який полягає у заміні важливої частини повідомлення на початок або кінець речення.

Наприклад:

Тому фракція БЮТ не підтримуватиме кандидатів на конкурсну комісію, яких висуває влада.

А за дану корупцію на нафтогазовому ринку мають платити дід, баба в селі, мають платити пенсіонери, безробітні і робітники.

Конструкції з називним теми є найпоширенішими сегментованими конструкціями [18, с. 46]. У мовних конструкціях політиків можуть використовуватися прийоми подвоєння підмету. Це подвоєння може бути як спочатку так і в кінці речення і демонструє спонтанність висловлювання.

У писемному мовленні ці частини конструкції виділяються різними розділовими знаками. Не менш важливими є конструкції з подвійним підметом (називають підмет висловлення, а в наступному реченні назву або повторюють, або заміщують особовим займенником).

Наприклад:

Час оцінити минуле нашої країни, щоб рухатися вперед. І саме зараз!
(Ю. Тимошенко, 29.04.2018).

Давайте змінювати майбутнє! Разом! (Ю. Тимошенко, 5.08.2008).

Ці конструкції, як правило, не помічають ні слухач, ні мовець, але вони посилюють виразність промови.

За емоційним забарвленням (емоційною насиченістю) речення поділяють на нейтральні й окличні. Від емоційного забарвлення залежить логіко-синтаксична членованість речень, їхні типові значення, розподіл на стверджувальні та заперечні. Установлено, що найчастіше бувають окличними нечленовані й номінативні речення з мінімальним ступенем логічної членованості. Двоскладні речення рідше бувають окличними, ніж односкладні, а складні – рідше, ніж прості [20, с. 47].

Для більшості експресивних синтаксичних конструкцій субстратом є усне мовлення. На сьогодні є кілька поглядів щодо того, як слабкі елементи розмовного мовлення потрапляють до книжних жанрів. Згідно з одним із них, слабкі елементи розмовного мовлення, переходячи до книжного, стають сильними елементами писемного мовлення, оскільки мають на собі відбиток стилістичної тональності [17, с.44].

Існують дві сходинки для входження розмовних синтаксичних конструкцій до писемної літературної мови, де „на першій сходинці розмовна конструкція повністю зберігає своє специфічне забарвлення та сприймається

як дещо зовнішнє, чужорідне щодо писемного тексту; на другій сходинці вона, зберігаючи свою вихідну розмовну якість, уже постає елементом системи таких засобів усередині писемного мовлення, що надають їй забарвлення невимушеності й свободи, спрямованої на встановлення безпосередніх контактів із читачем” [20, с. 151].

Виступам О. Ляшка властиве вживання вставних конструкцій з комунікативними настановами, метою яких є те, що вони:

1) вказують на джерело повідомлення:

Завтра Президент України Петро Порошенко, за моєю інформацією, буде в Брюсселі;

2) вказують на порядок висловлень, їхній зв’язок, підкреслення найбільш значущих частин, висновків:

Якщо ми говоримо про підтримку молоді, то, в першу чергу, це забезпечення молоді роботою, достойною зарплатою і житлом...;

3) виражають суб’єктивно-модальне значення невпевненості, припущення, сумніву:

Я, здається, розумію, чому вони не хочуть повертати вкрадені кошти Януковича. Бо, можливо, тоді, коли зміниться влада нинішня, вони теж розраховують, що вкрадені ними кошти не будуть повернуті;

4) активізують увагу до повідомлюваного, викликають певне реагування з приводу висловленого:

Нагадаю, зусиллями нашої команди із нинішнього року мінімальна зарплата піднята вдвічі і становить 3 200;

5) виражають емоційне ставлення того, хто говорить:

На превеликий жаль, нинішня влада проводить політику консервації бідності і перетворення України на сировинний придаток.

У виступах голови радикальної партії можна помітити прийоми надмірності, які проявляються синонімічними повторами та перифразами з відсутністю інформаційної цінності:

Ми готуємося до ефіру для того, щоб глядачі «112» каналу отримали найпрофесійнішу, найкомпетентнішу і найактуальнішу інформацію.

*Щойно генеральний прокурор Луценко публічно, на всю країну, погрожував нам, коли наша фракція проголосувала за його відставку; коли я публічно йому в очі дав оцінку, що він **непрофесійний, некомпетентний, заангажований і безвідповідальний**. У відповідь ми почули не пояснення, у відповідь ми почули звинувачення, у відповідь ми почули погрози.*

Серед моделей із підрядною структурною основою з явищем надмірності виділяємо моделі з однорідною супідрядністю, послідовною підрядністю та з подвійною супідрядністю. Наприклад:

А поки що наше завдання – зробити так, щоб ці люди почувалися у будь-якому куточку країни, як вдома.

Безплатні ліки – це можливість врятувати життя сотень тисяч українців, які помирали лише тому, що не мали грошей на ліки.

Задля встановлення контакту з аудиторією, підвищення експресивності промов, а також для загострення уваги слухачів В. Зеленський застосовує емоційне формулювання тексту за допомогою риторичних прийомів, які реалізуються у використанні повторень, риторичних питань, інверсій тощо. Найуживанішим засобом створення емоційності та діалогічної форми виступу є риторичні питання, які не потребують відповіді у двох випадках.

Перший – найпоширеніший, тому що відповідь і так усім слухачам відома, треба тільки актуалізувати її для сприймання слухачем. Другий випадок: риторичним запитанням є таке, на яке ніхто не знає відповіді або її й зовсім не існує.

А у нас навпаки – все закривається і стоїть. З чим ми тоді перемагатимемо?

Тим паче, що важелів впливу вони мають явно більше, ніж пересічний громадянин. Хіба ні?

Схожими до риторичних питань є питально-відповідальні конструкції, у яких Ю.Тимошенко і задає питання, і відразу відповідає на нього:

Чим це закінчилось для українців? Могилою або еміграцією.

Чи вони займалися “макрофінансовою стабілізацією”, зменшенням державних видатків або мінімізацією бюджетного дефіциту? Ні, вони рятували економіку!

Питально-відповідальні конструкції відтворюють ефект штучного діалогу: адресант запитує адресата про щось [18, с. 224].

О. Ляшко часто послуговується ще одним засобом виразності – повтором, а саме – анафорою – елементом додавання, який реалізується в єдинопочатку суміжних речень:

Кому це треба?! Кому це принесе користь?

Ця фігура надає висловлюванню гостроти й дозволяє з кожним новим реченням посилити, підкреслити сенс сказаного. Отже, для цілеспрямованого ефективного впливу на електорат досліджувані політики послуговується цілим арсеналом різноманітних мовних засобів.

Лінгвоперсонологія дає змогу досліджувати мовну особистість не тільки в синхронному, але й у діахронному аспекті, що допомагає виявити тенденції розвитку та прогнозувати моделі поведінки окремих індивідів залежно від їхнього соціального статусу. Опрацьовуючи наукову літературу про формування мовної особистості, зрідка натрапляємо на термін „мовний паспорт”, що характеризується наявністю чотирьох компонентів: біологічного (стать та вік), психічного (емоційний стан у момент мовлення), соціального (національність, соціальний статус, місце народження, професія) та індивідуального.

Аналіз мовного портрета обраного політика дає змогу констатувати, що ефективність його риторики й будь-якого іншого політичного діяча залежить від уміння поєднувати емоційне та раціональне у своєму мовленні. Мовлення досліджуваних політиків образне, емоційно виразне. Таку естетику мовлення політичного діяча певною мірою забезпечують оригінальні метафори й інші засоби, які викликають схвальну реакцію слухачів. Загальномовні та традиційні метафори, які є когнітивно активними в короткостроковій пам’яті,

вимагають додаткового витлумачення й деталізації, що потребує поглибленого аналізу. Наратив деяких політиків, скажімо О.Ляшка, конкретніший, менш насичений метафорами, більшість із яких – загальнономовні (*мотатися по світу, боротися з корупцією, війна іде, прийти до влади*).

Синтаксичною домінантою українського політичного простору слугують речення, в структурі яких є різні види ускладнень, найтипівішими з яких є:

1. Однорідні члени:

Ухвалюючи це рішення, ми одночасно мусимо виконати свій обов'язок, понести свою відповідальність за провальну роботу Генеральної прокуратури, за провальне очищення судів, у результаті якої жоден із тих, хто вбивав Небесну Сотню, досі не покараний (Ю. Тимошенко, 13.04.2019).

У цьому контексті спостерігаємо подвійне ускладнення однорідними членами, що робить мову політика емоційно насиченою та більш переконливою. Однорідність може бути основою таких стилістичних засобів, як епіфора, градація, ампліфікація тощо. Приміром, для підсилення характеристики владних органів і зображення напруженості ситуації політики вдало використовують ампліфікацію:

Звичайно ми можемо проголосувати ще 10 законів, вшанувати пам'ять, але ми своєю роботою не піднімо сьогодні абсолютно некваліфіковану, неякісну й нефахову роботу правоохоронних органів, в тому числі і по розкриттю таких резонансних і таких чутливих для українського суспільства злочинів, як злочини на Майдані (Ю. Тимошенко, 13.04.2019).

На суспільне сприйняття впливає також епіфора, важливий елемент української політичної риторики, наприклад:

І тільки тоді ця регіоналівська банда, цей колос на глиняних ногах, він буде повержений, бо вони бояться сили, вони бояться народу (О. Ляшко, 08.10.2018).

У цьому фрагменті риторичний ефект увиразнюють поняття банда, колос на глиняних ногах, які експресивізують виступ, що підтверджує реакція слухачів. Дослідження синтаксичного рівня мовлення політиків виявило використання висхідних градаційних конструкцій:

Чи захопити її військово, чи захопити політично, чи знищити державу як таку (О. Ляшко, 07.09.2018).

Як бачимо, поступове нагнітання мовних засобів передає емоційний настрій політика, звертає увагу на головні суспільні виклики.

2. Звертання. Такі ускладнення слугують засобом не так називання адресата мовлення, як вираження ставлення до сказаного (часто негативного):

Я звертаюсь до Президента Порошенка, я звертаюсь до Прем'єр-міністра Гройсмана: слухайте, хлопці, ну припиніть народ за дураків тримати і депутатів, не треба займатись тією дурньою, якою ви займаєтесь (О. Ляшко, 13.04.2019).

Шановні друзі, але паралельно відбувається дійство, яке направлено на те, щоб на цю комісію поставити такого ж „Вовка”, тільки номер два, подібну людину, яка буде робити те ж саме. ... Що змінилося, друзі? (Ю. Тимошенко, 13.04.2019).

Звертання до колег як до друзів простежуємо протягом усього виступу цього народного обранця, очевидно, для підвищення виразності мовлення, його інтимізації, залучення додаткової уваги до висловленого. Риторичні вигуки – один із частотних типів регулятивного мовного акту (заклик, вимога, обіцянка, погроза):

Не дамо грабувати Україну і українців! (О. Ляшко, 13.04.2019).

Загалом речення, ускладнені звертаннями, в політичному мовленні можуть створювати як радісний, урочистий настрій, так і надавати емоційному стану негативних відтінків.

3. Вставні одиниці (часто для емоційної оцінки повідомлюваного). Подекуди вставні одиниці втрачають змістову самостійність, що зумовлено

специфікою їхніх функцій – слугувати засобом зв'язку між синтаксичними конструкціями та оформлювати відношення між ними, тобто функціонально наближатися до сполучників [18, с. 20], пор.:

А ви знаєте, що це таке для землі, коли стільки сезонів повинно бути, як кажуть, на пару, відпочивати земля. То я, чесно кажучи, проголосувавши за цей закон, я за нього проголосую, я хочу, щоб мої діти і більшість дітей їли біопродукцію, але те, що відбувається зараз із землею, я вважаю, що це – знуцання над нашим самим великим збагаченням, що є (Л. Ляшко, 14.11.2019);

Ще більш гостро постає питання – забезпечити максимально прозорість правоохоронних органів, в тому числі НАБУ. З огляду на це, одним із невідкладних завдань парламенту є обрання незалежного, підкреслюю, незалежного аудитора НАБУ вже в найближчий час (Ю. Тимошенко, 14.11.2019, 10:20).

В обох випадках вставні компоненти вживаються в ситуації звертання до колег, акцентуючи увагу на болючих для населення питаннях. У такий спосіб відбувається емоційна реалізація опозиційних відношень ми/вони, у яких створюється власний позитивний образ, що контрастує з негативно маркованим зображенням опонентів.

4. Вставлені компоненти:

Не хочеться в такий день – в чистий четвер – говорити щось нехороше, але треба бути чесними (В. Зеленський, 13.04.2019).

У цьому контексті політик апелює до почуттів вірян, намагаючись підготувати аудиторію, зробити неприємну дійсність прийнятною для слухача. Цей прийом також використовують для уточнення чи доповнення змісту виголошеної інформації:

Насправді за оцими красивими фразами ховається те, що цим договором фактично вводиться ще одна можливість робити схеми, фактично ухиляння від сплати податків в Україні, тому що Мальта, по суті,

є таким собі офшором, так само як і інші подібні країни, з суттєво 101 меншими податками, ніж, наприклад в Україні (В. Зеленський, 13.04.2019).

Як бачимо, відбувається свідома модифікація чи конструювання нової політичної дискурсивної реальності з вживанням різних лінгвістичних засобів. Зазвичай мовні особливості в українській політичній культурі об'єднані з певними одиницями класичної риторики, такими, зокрема, як анафора.

З-поміж стилістичних фігур синтаксичного рівня в політичному дискурсі поширені паралельні конструкції та повтори. „Вони підвищують загальну експресивність, створюючи особливий ритм фрази або цілого смислового фрагмента, є засобами акцентування уваги на найважливіших змістовних елементах промови, посилюють вплив на адресата. Крім того, активні повторення – ефективний засіб переконання адресата у правильності певних дій з боку влади” [17, с. 52].

Один із дієвих засобів досягнення персуазивної мети – використання паралельної конструкції, яка містить принаймні два елементи, схожі за своєю внутрішньою структурою і синтаксичною функцією в реченні. Цікавий паралелізм помітний у мовленні Ю. Тимошенко під час виступу у Верховній Раді України:

І ми маємо сьогодні справу, коли одночасно Україна має вести війну, Україна має проходити дуже і дуже складний процес євроінтеграції і адаптації всього українського законодавства до європейських стандартів, норм та директив. Україна має проходити дуже болісний, але вкрай необхідний процес боротьби з корупцією, підбору і виховання нової управлінської еліти (20.05.2018).

У такий спосіб народний обранець наголошує на вкрай необхідних змінах в житті країни в складні для неї часи. Синтаксичний паралелізм, як і більшість стилістичних засобів, часто актуалізується в стратегії самозахисту. Результати аналізу дають підстави говорити про те, що цей засіб впливає на

слухачів, дає змогу їм ефективніше сприймати повідомлення й довше підтримує їхню увагу.

Така риторична структура допомагає провести логічні аналогії та передбачити дії мовця. Українські політики нерідко використовують паралельні структури, що складаються з трьох елементів:

Ми маємо підтримку українського парламенту, ми маємо активну взаємодію з Президентом країни, ми маємо бути з вами об'єднані (В. В. Зеленський, 14.04.2019).

Наведений приклад демонструє анафоричний повтор, який сприяє чіткому окресленню основної думки, підвищенню інтересу аудиторії до неї. З погляду психолінгвістики саме така структура допомагає реципієнту краще сприймати, запам'ятовувати й відтворювати почуту інформацію. В українському політичному дискурсі паралельні синтаксичні конструкції нерідко поєднують із повторенням слів, словосполучень чи речень, наприклад:

Це фактичний провал аудитора, який буде інспектувати НАБУ, це питання зупинення боротьби з корупцією і це питання того, що відбувалося в останні тижні з вищими посадовцями, які спочатку то арештовувались, то відпускались під якісь незрозумілі умови (Ю. Тимошенко, 21.03.2019).

Урядовці – попередній уряд, нинішній уряд – замість того, щоб виконати рішення парламенту, закріплене в законі, про те, що газорозподільчі мережі належать державі і на базі обл- і міськгазів повинно бути створене державне підприємство. Таке саме, як „Укртрансгаз”, таке саме, як НАК „Нафтогаз”, таке саме, як „Укргазвидобування” (Ю. Тимошенко, 21.03.2019, 13:19).

А ось, наприклад, для фінансування партій для них є кошти. Для фінансування палаців є кошти, для фінансування нових міністерств та відомств є кошти (Ю. Тимошенко, 13.04.2019).

Повтор – досить продуктивний стилістичний прийом. Це засіб інтенсифікації авторського впливу, посилення важливості елементів висловлення, спосіб зосередження уваги на основній думці:

Тільки що ми відправили до Дебальцева і до Авдіївки два броньованих КраЗи. Вони повністю броньовані, як для пасажирів, так і для водіїв (О. Ляшко, 04.02.2015.);

...щоб ви відчувли глибину (пауза) глибину цієї кризи (О. Ляшко, 29.03.2018).

Досить часто в політичних виступах повторюються слова чи фрази, які акцентують на явищі й увиразнюють його значення:

Якщо вся Україна, як сьогодні, повстане проти несправедливості, повстане проти наруги над нашою гідністю, повстане проти того, що хтось думає, що він може володіти країною, знущатись із українців (О. Ляшко, 05.12.2018).

У даному прикладі повторення виразу формує стиль та ритм промови і застосовується для посилення уваги аудиторії. Використання цього прийому за короткий проміжок часу впливає на емоційний стан слухачів. Це наглядно продемонстровано у відеоролику з виступом О. Ляшка, розміщеному в мережі Інтернет, на якому чуто вигуки та скандування публіки.

Отже, за допомогою синтаксичних засобів (речень питальної та спонукальної модальності, окличних речень, вставних і вставлених компонентів, звертань, однорідних членів, інверсії тощо) політики виробляють власний стиль політичної поведінки та мовлення для впливу на політичні уподобання та свідомість українців. Найбільш використовуваними формами стратегій при цьому є: ототожнення себе з народом, нагнітання істерії та паніки, приниження політичних опонентів, наіграність (театральність).

2.2. Вживання морфологічних форм у виступах політиків

Вибір мовного стилю політика залежить від багатьох факторів: упевненості ідеї, яку він має довести, підтримки його аудиторією, ступеня відповідальності. Слід врахувати, що в умовах обмеженості часу задача політика стисло і лаконічно довести свою думку, продемонструвати публіці розуміння висвітлюваного питання.

Серед мовних засобів, які можуть застосовуватися при цьому, значна роль належить займенникам. При цьому займенники, які використовуються від першої особи та форм множини відіграють різне значення. У першому випадку метою використання займенника я є можливість політику побудити тотожність думки. У другому випадку використання займенників ми, наш є прийомом ототожнення себе з людьми, з народом. Ці мовні прийоми сприяють завоюванню довіри, встановленню контакту.

Метою використання займенників є прагнення швидко та чітко донести інформацію до слухача. Серед факторів, які впливають на вибір займенників виокремимо такі:

- стосунки між промовцем і слухачем;
- демонстрування соціального становища;
- намагання протиставити себе опозиції чи ототожнити себе з нею;
- намагання продемонструвати себе, як лідера.

Наведемо приклади промов О. Ляшка та В. Зеленського, які наочно демонструють зазначені вище моменти.

Але я точно знаю, що винні ті, в тому числі й ті народні депутати, які не дозволили легалізувати видобуток бурштину, які залишили видобуток бурштину в „сірій зоні”, у „сірих схемах”, якою користуються різні ділки й уникають оподаткування (О. Ляшко, 23.06.2019).

Ми розуміємо, що відбуваються надзвичайно важкі сьогодні дні та ночі на лінії зіткнення, на лінії фронту московсько-української війни (В. Зеленський, 23.12.2020).

Ми не дамо жирним котам дримати (О. Ляшко, 20.05.2020).

Ми будемо продовжувати те, що розпочали в минулому році: капітальний ремонт країни (В. Зеленський, 14.04.2020).

Створення Міністерства інформації – це запитання, яке викликає багато страхів, в тому числі у нас. Ми просимо так само обговорити це рішення. Міністерства інформації в Україні немає. Давайте спочатку обговоримо, чи воно потрібно, а далі будемо призначати міністра. Дуже прості пропозиції. Давайте працювати як люди (В. Зеленський, 14.04.2020).

Акцентуючи увагу на займеннику я політики намагаються привернути до себе увагу, але і проявляють егоцентризм домінування та впевненість у собі. А маніпулювання займенниками я та ми дає можливість встановити контакт з аудиторією, створити атмосферу особистого спілкування. Слухачам важливо відчувати лідера, тому займенник я дає можливість відчувати у промовцеві власну думку, позицію, і, водночас вказує на самостійність у прийнятті рішень, готовність нести відповідальність, демонструє керівника-лідера.

Такий стиль властивий Ю. Тимошенко, яка перебуваючи на посаді прем'єр-міністра, оперувала фразами: я доручаю, я прошу проінформувати, я відмовилася від підписання. Типовим для Ю. Тимошенко є і вживання займенника ти:

Якщо ти непрацездатний – ти в місяць отримуєш 834 гривні, якщо ти працездатний – ти отримуєш 442 гривні.... У тебе низькі соціальні стандарти, ти мало заробляєш, не маєш необхідних коштів щоб жити – тобі дає держава (30.12.2018).

Поруч із вищезазначеними займенниками політики оперують присвійним займенником мій. На думку ораторів це дозволяє зацентувати увагу на рисах особистості, а не лише на діях. Із виступу О. Ляшка:

На сьогодні я не готовий в подальшому, чому і написав заяву, не готовий в подальшому поділяти дерибан влади. Зрізом тому є мій виборчий округ, моя Чернігівщина. Назву лише декілька зловживань, які мають місце.

Доволі часто для негативної оцінки дій опонентів політики використовують займенники третьої особи множини. Таким чином вони намагаються зіграти на ідеологічному контрасті. Такий прийом дозволяє побачити людям позитивні моменти групи, чий інтерес лобіює даний політик.

Їх у першу чергу цікавлять заробітки. Вони ніяк не можуть нажертись, у них ті заробітки з вух уже лізуть на вашому горбу, дорогі мої, нужденні селяни. Але ми не дамо владі компрадорів і грабіжників вас пограбувати (О. Ляшко, 10.02.2019).

До інструментів мовного впливу політиків слід віднести і використання прикметників, які посилюють оціночні характеристики певних подій та фактів. Забарвлення промов прикметниками ефективно впливає на емоції та свідомість слухачів. Наведемо приклад використання цієї категорії у промові Ю. Тимошенко:

Це найбільш аморальний, корупційний, антисоціальний бюджет, який я пам'ятаю за роки своєї роботи в парламенті. Держбюджет-2019, у порівнянні з бюджетом 2013 року, більше ніж у два рази зменшує видатки на освіту, охорону здоров'я, культуру (Ю. Тимошенко, 26.12.2020).

Тому що не можна зробити сильну, могутню, розвинуту країну, коли 90 процентів жителів – жебраки, які живуть на субсидії (15).

Увесь світ сьогодні спостерігає за оприлюдненням матеріалів про офшори, які викривають найцинічніші, найпідліші, найбрудніші оборудки сильних світу цього (23).

З приходом до влади В. Зеленського у його промовах доволі часто зустрічається прикметник новий. Це, свого роду, намагання підкреслити невдалий політичний курс політичних попередників, демонстрування нових ідей та новаторств, які мають оцінити люди.

Разом будуємо нову країну (21.11.2018).

День за днем наша давня країна неначе народжувалася заново (01.01.2015).

У експресивних виступах В. Зеленського дуже часто можна зустріти використання інфінітивних форм дієслова та вимагання чогось.

*Тому я **вимагаю** від уряду повернути соціальну норму споживання газу – тисячу 200 кубів в опалювальний сезон.*

*Тому я **вимагаю** від суду негайно припинити тяганину, негайно відповідно до вимог законодавства розглянути наш позов.*

*Ми вимагаємо **підняти** пенсію, **індексувати** для тих, хто має великий трудовий стаж.*

*...підтримуйте нашу команду, щоб ми мали можливість **реалізувати** план, який кожному з вас дасть можливість **працювати, заробляти, годувати** своїх дітей, **достойно жити** на пенсії, отримувати медичну, освітню і будь-які інші послуги в рідній країні.*

З одного боку Президент робить наголос на основних проблемах, але в цих промовах ми не бачимо пропозицій гаранта та його команди щодо поліпшення ситуації в країні.

Зустрічаються у промовах і обіцянки, які виражаються дієсловами недоконаного виду. Політологи такі комісиви іноді називають популізмом:

*Жоден чиновник... **не буде обіймати** свою посаду (В. Зеленський, 10.07.2020).*

*Впевнений, що в наступному році ми вже **будемо робити** так для того, щоб цей стадіон був у комунальній власності і щоб із нього зробити такий, знаєте, ключовий пункт спорту в вашому районі (О. Ляшко, 13.09.2015).*

*Я не допущу того, щоб це питання тарифів і заробітних плат, пенсій, індексації просто „заболтали”. **Будемо боротися** за це (Ю. Тимошенко, 18.05.2015).*

Зустрічаються і поєднання дієслів з безособовими формами на -но, -то або з дієприкметником:

*Зараз я детально вивчаю подання коаліції, і до кінця сьогоднішнього дня в Україні буде **сформовано** уряд (В. Зеленський, 02.12.2018).*

Жоден чиновник, який тим чи іншим чином був помічений або ж співпрацював із терористами, брав участь у сепаратистських заходах та брав участь у сприянні злочинам проти України ... буде по заключенню слідчих визнаний винним і посаджений до в'язниці (В. Зеленський, 10.07.2020).

На наступному тижні ми приймем постанову, і до тих районів, які потребують дотації, дійдуть гроші, й усі заборгованості по цим районам будуть погашені (О. Ляшко, 13.09.2015).

Таким чином, для створення позитивного іміджу політики у своїх промовах використовують низку морфологічних форм: займенники, прикметники, дієслова та дієслівні сполучення. Ці мовні прийоми є намаганням політиків презентувати себе та свій курс в позитивному світлі.

Висновки до Розділу 2

Розглянувши аспект граматичної реалізації мовних стилів українських політиків (В. Зеленського, О. Ляшка, Ю. Тимошенко), констатуємо, що ефективність риторики політичних діячів залежить від уміння поєднувати емоційне та раціональне у своєму мовленні. Мовлення досліджуваних політиків образне, емоційно виразне. Таку естетику мовлення створюють використання оригінальних метафор й інших засобів, які викликають позитивну реакцію слухачів. Загальномовні та традиційні метафори, які є когнітивно активними в короткостроковій пам'яті, вимагають додаткового витлумачення й деталізації, що потребує поглибленого аналізу.

Проаналізувавши механізми функціонування мовних стилів зазначених політиків, можна виокремити низку особливостей, які впливають на вибір граматичних форм:

- узагальненість висловлюваної думки;
- наіграність виступів;
- емоційність з елементами агресивності;
- орієнтація на обмежене коло слухачів;
- врахування регіональної специфіки;

- оцінка дій політичних опонентів.

На синтаксичному рівні політичні діячі використовують складні багатокомпонентні речення, які наповнюють їхню промову емоційно-забарвленим характером. Під час промов українських політиків слід відмітити використання різнорівневих мовних засобів, з-поміж яких специфікою вирізняється використання займенників у певних особових формах, а також повторення, інверсії, риторичні запитання.

У словниковому запасі всіх політиків наявні лексичні одиниці, які свідчать про багатство та вміння оперувати словами для характеристики певних подій, явищ і фактів. Такі лексичні одиниці шляхом нанизування створюють ефект нагромадження лексем оцінного змісту зі ступеневістю відповідних характеристик.

За допомогою синтаксичних засобів (речень питальної та спонукальної модальності, окличних речень, вставних і вставлених компонентів, звертань, однорідних членів, інверсії тощо) політики виробляють власні маневри, які зумовлені їхнім бажанням схилити електорат прийняти до уваги важливі політичні питання, презентувати себе з позитивної сторони, сформулювати та переконати його у правильності власної думки або повпливати на відповідну аудиторію.

Задля успішної характеристики політичного діяча, зокрема, використовуються прикметники *гідний, результативний, успішний, сильний, надійний*; дієслівні словосполучення та слова *перемагати, знати, вести за собою, бути лідером*. Нерідко вони звертаються до прикметників у вигляді ступенів порівняння, напр.: *найкращий, надійний, сильніший* тощо.

РОЗДІЛ 3

ПРАГМАТИЧНА СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ МОВНОГО СТИЛЮ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІТИКА

3.1. Використання мовних інструментів у реалізації політичних стратегій та впливу на електорат

В основі будь-якої політичної стратегії лежить ідеологія, яка реалізується низкою інструментів, у тому числі мовних. У цьому контексті доцільно розглянути функції політичного дискурсу як важливого елементу впливу на електорат.

Поширення політичної ідеології і переконання електорату реалізується, у першу чергу, регулятивною функцією, метою якої є вплив на свідомість та поведінку людей через емоції, переконання, навіювання. Тут перед політиком стоїть задача не просто проінформувати слухачів, а спонукати їх до певної думки, дії. Таким чином відбувається стимулювання суспільної активності.

Донесення інформації відбувається через інформативну функцію, але при цьому слід врахувати вплив соціальних, політичних та історичних умов, що склалися у державі. Серед інших функцій можемо виділити аргументативну, інтерпретаційну та функцію групового об'єднання.

Аналізуючи використання мовних інструментів у впливі на електорат можемо констатувати, що політики використовують різні прийоми, методи та форми. Наприклад, О. Ляшко у своїх емоційних виступах доволі часто використовує прийом навіювання страху. Такі слова як банкрутство, жебракування, бардак, економічна прірва, інваліди, підвищення тарифів, безвідповідальність, корупція, дефолт, які звучать у його промовах у Верховній Раді України, викликають почуття страху та навіть шоку:

... і це фактично дорога до економічної прірви і дефолту;

Зараз люди отримали шок-платіжки....

Такі лексичні прийоми розраховані здебільшого на соціально незахищені верстви населення та є своєрідною провокацією до підбурення та агресії проти діючої влади.

Серед психологічних прийомів впливу на слухачів є застосування стратегії ідентифікації. Суть даної стратегії зводиться до намагання політика ототожнити себе з народом, увійти в довіру. Використання простого розмовного стилю, жаргонів властиві Ю. Тимошенко. У її промовах зустрічаються слова: комуналка, дурак, мініралка, договорняки, дерибан, бабло, кришувати, блатний.

Наведемо приклади її виступів:

*Уже за 26 років вашої **брехні** нікому не вірять, крім Тимошенко та БЮТ.*

*І чому ви повинні їздити в «**блатні**» поліклініки і за державний рахунок все мати?*

*...багато хто з вас сюди прийшов або за недоторканністю сховатися, або **бабла** заробити....*

Під час виступів політиків іноді зустрічаються образливі та лайливі слова, метою яких є приниження опонентів. Також в цих образах та лайках приховуються намагання створити образ безстрашного опонента. Така тактика властива О. Ляшку:

*Якщо 450 депутатів не можуть ходити до залу, не можуть працювати, у мене тоді питання, а для чого ви, **скотиняки**, тут треба!*

*Нехай вам, **паразити**, язик відсохне, коли ви таке кажете. Ви, **сволочі**, живете на корупційні доходи, ви маєте мішки грошей...*

*Вони хочуть вас бачити і хочуть **потриматися за ваше горло**;*

*...ми хочемо **спробувати** цей ваш імунітет на зуб і задати вам кілька важливих питань.*

Виступи окремих політиків побудовані на конструкціях наказових дієслів-присудків:

Ідіть на свіже повітря, ідіть до людей, тільки не на Канари, не на Багами, а до українських людей!

Досить корупції на енергоринку!

Верніть народу те, що вкрали.

Серед прикладів десфемінізмів можемо навести улюблений вираз О. Ляшка: «Задовбали, скотиняки!». У народі це вже стало жаргонізмом.

Окремої уваги заслуговує використання різних способів виразності у мідіатекстах. У цих джерелах маніпулятори можуть привертати увагу епітетами, різними метафорами, проведенням порівнянь, постановкою риторичних питань. Серед поширених засобів маніпуляції у мідіатекстах виділимо також антитези та мовні ігри, застосування іронічних висловлювань. За допомогою цих прийомів в тексті закладається прихована інформація [1].

Ефективно закладається у свідомості читача і повторювальна інформація. Повтор – загальна назва ряду стилістичних прийомів, заснованих на повторенні у мовленні мовних одиниць (звуків, морфем, слів, синтаксичних конструкцій), а також принцип, що лежить в основі побудови цих стилістичних прийомів [19, с. 14]. У даному випадку мовний вплив на читачів посилюється психологічним тиском.

Застосування повторів властиве виступам П.Порошенка.

Україну пізнав світ. Україна стала популярною. Україна стала бажаною, навіть модною у світі (Привітання з Новим роком, П.Порошенко 2016).

Доброї долі я бажаю всім нам. Доброї долі я бажаю кожній нашій оселі й особливо тим, які відбудовані після негоди або зведені, аби вперше зустріти Різдво Христове. Доброї долі я бажаю всій нашій державі і всій світовій Українській родині (Привітання з Різдвом Христовим, П. Порошенко 2016).

У політичній риторичі П.Порошенка поруч з повторами зустрічаються гасла-заклики, вживання займенника *мої*, використання ефекту протистояння:

Все що задумано, шановні мої друзі і співвітчизники, збудеться! Вірте в Україну, любіть Україну, служіть Україні!

Така політична риторика передусім характерна для передвиборчої кампанії з її імперативними гаслами-закликами, але в інавгураційній промові має невелику семантичну вагу, виконуючи частково ритуальні функції.

Риторичне питання – один із стилістичних прийомів, який є запитальним за формою значення і слугує для емоційного посилення якогось ствердження або заперечення. Риторичне питання можна вважати прихованим твердженням, яке не потребує відповіді:

Хіба не є для нас уроком досвід інших країн, небайдужих нам, коли вони стають іграшкою в руках могутніх третіх сил? Хіба не бачимо ми, як спекуляції політиків на зловісних стереотипах минулого відроджують до життя комплекси, що, здавалось би, назавжди відійшли в історію? І – хіба не в змозі ми зробити свої, українські уроки з цих процесів навколо нас? (Привітання з Новим роком, Л. Кучма, 2004).

Зручним способом маніпулювання інформацією є метафори, оскільки вони є готовими образами із закладеними асоціаціями. Використання метафор в промовах спрямоване на конструювання нових смислів, які відображають реальні речі у незвичних формах.

У мовленні Ю. Тимошенко бачимо, як поряд із метафорою повернення до Європи вживаються антропоморфні – *рука щирої дружби та обличчя українського режиму*. Натомість у зверненні Ю. Луценка до молоді актуалізується метафора Європа як *дім*. Цією метафорою часто послуговуються й українські журналісти, зокрема в словосполученнях *вікно можливостей, двері можливостей*:

Брюссель прочиняє Києву двері. Спочатку – НАТО (УТ, 10.09.2015).

Чи зачиняться «двері можливостей» для Києва у Європі на найближче майбутнє, якщо він не виконає умов, висунутих Брюсселем (...)? (УТ, 25.03.2015).

Найпоширенішим видом метафор вважаються театральні, у яких політики реалізують себе у ролях, як актори в театрі. В політичних промовах театральний ефект досягається за рахунок того, що промовці формулюють риторичні питання, на які ж самі і відповідають. Інколи це виглядає як штучний діалог, наприклад:

Чи були у мене прорахунки? Звичайно, бо не помиляється лише той, хто нічого не робить. Я відкритий до критики, чую її і враховую (Промова з нагоди Дня Гідності та Свободи, П. Порошенко, 2014).

(...) Так ми, соціалісти, розуміємо європейську модель управління. Чи так насправді відбувається? Ні, не зовсім. Зараз модні гасла про децентралізацію доповнюються ідеєю адмінреформи (Вітання соціалістів з Днем Конституції, О. Мороз, 2014).

Для послаблення авторитету опонентів умілі оратори вплітають в емоційні промови елементи іронії. На відміну від гумору іронія має завуальований вигляд і має на меті висміяти політичних конкурентів. Психологічний вплив таких вкраплень полягає в тому, що іронія розряджає напружену обстановку, допомагає переключити увагу аудиторії, звернути увагу на важливі моменти виступу. У боротьбі з опонентами іронія є інструментом ввічливої грубості (хамства):

У нас країна величезних можливостей не тільки для злочинців, а й для держави.

Над ухваленням законів думають сотні і сотні, а над тим, як обійти закон, думають мільйони.

Промови сучасних політиків насичені політично-економічною, політично-юридичною та військово-політичною термінологією. Таким чином вони намагаються завоювати авторитет слухачів, демонструючи свою

обізнаність у економічних, юридичних питаннях та питаннях законотворення, наприклад:

*Стале зростання обсягів зовнішніх **інвестицій**. Високий показник **кредитного рейтингу** (Кличко В, 2015).*

*Курс гривні відносно основних валют буде прогнозованим за рахунок переходу на принцип «**валютного кошика**», який буде складений з долара, євро та однієї з азійських валют (Богословська І., 2010).*

*Всебічне сприяння, у першу чергу, внутрішнім українським **інвестиціям**, зростанню внутрішнього виробництва та споживання, експорту готової продукції, а не сировини (Політична програма партії «Правий сектор», 2015);*

*Всупереч існуючій в сьогоднішній Україні практиці, ми вимагаємо посилення кримінальної відповідальності за **злочини проти особистості**.*

*Запровадити суворіші **антиімміграційні заходи** та вдосконалити систему утримання і **депортації чужоземців-нелегалів**.*

*Ми, європейці, повинні створювати нову континентальну єдність без внутрішніх бар'єрів, без **воєн**, конфліктів і протистоянь.*

*Передача резервістам на відповідальне зберігання **ручної стрілецької зброї, набоїв та військового спорядження** відповідно до військової спеціальності у спеціально облаштованих місцях згідно із затвердженими мобілізаційними планами.*

Інколи у виступах зустрічається лексика широкої семантики, при якій найменування процесів чи явищ набувають абстрактних форм, наприклад:

*Державні стимули для **модернізації виробництв**, технологічного переобладнання та запровадження **передових**.*

*Політичний курс, обраний партією, – це **філософія і технологія** творення, яка ставить у центр своєї діяльності людину й забезпечує ефективний розвиток усього суспільства.*

*Русь-Україна поверне собі провідну роль духовного та просвітницького центру цивілізації й перетвориться з арени боротьби неоімперських центрів на **оплот миру, волі, справедливості та добробуту.***

Отже, різні мовні засоби експресивності допомагають краще відобразити реалії, що відбуваються в суспільстві. Виступи політиків переповнені різними засобами виразності, в яких фіксуємо експресивну функцію мови. Політичному дискурсу притаманні особливі риси, що виділяють його на тлі інших типів цього явища. Мова будь-якого політичного діяча відображає політичні і моральні установки. Саме у політичному житті мова є виключно ефективним інструментом боротьби за владу, вплив і контроль, а експресивні мовні засоби (політично-економічна лексика, лайлива лексика, політична метафора, порівняння, антитеза, повтори, іронія тощо) допомагають це втілити – переконати або нав'язати електорат.

3.2. Використання соціальних мереж як засобу політичної комунікації

Роль соціальних мереж у суспільному та політичному житті набуває все більшого значення, при цьому вони виступають не лише засобом комунікацій, а й є відбитком громадянської активності. Важко не погодитися з тим, що левову частку свого часу сучасна людина проводить у соціальних мережах, де вона отримує інформацію, спілкується, створює контент, обмінюється думками. То ж цілком логічно, що політики будуть намагатися максимально використовувати соціальні мережі як інструмент комунікацій або навіть зброю у своїй політичній боротьбі.

Спочатку соціальні мережі як інструмент політичної комунікації використовувалися політично активною частиною суспільства з метою поширення інформації, дискусій. Результатом такого вільної політичної комунікації стала поява в інтернеті політичних лідерів-представників опозиції, які набули популярності завдяки соціальним мережам. По суті, ці процеси демонстрували можливості соціальних мереж як потужного інструменту придбання суспільного визнання і влади [27, с. 58].

Тому соціальні мережі стали викликом для тих, у кого громадянське суспільство забиравало владу і вплив. Щоб цього не допустити, держава в особі політиків змушене з одного боку обмежувати і регулювати політичну комунікацію в соцмережах, але з іншого боку використовувати їх нарівні з опозицією [13, с. 44].

Наслідком цього ефекту є нівелювання тих конкурентних переваг, які отримала опозиція завдяки тому, що стала освоювати нові комунікативні технології, так як влада також почне їх освоювати. Отже, оскільки характеристики і структура різних публічних сфер може призводити до несхожим наслідків впровадження одних і тих же соціальних мереж, збереження status quo або мінімальні ефекти є лише однією з опцій. Якщо існуючі структури, що забезпечують владу правлячих еліт нестійкі, то соціальні мережі, ставши інструментом опозиційних активістів, можуть сприяти реальним політичним змінам у результаті перерозподілу влади.

Так, у результаті протестної активності, учасники якої активно використовували соціальні мережі для комунікації і координації своїх дій, у Тунісі (2010-2011 рр.) і Єгипті (2011 р.), відбулася зміна політичного керівництва. Але можливостями, що надаються соціальними мережами, може скористатися держава для зміцнення вже наявної влади. Як приклад, можна навести Китай, який обзавівся власною державною системою контролю політичних комунікацій у соціальних мережах Qzone, яка за чисельністю користувачів є третьою у світі. При цьому такі популярні у Європі та світі мережі як Facebook, Twitter блокуються «Золотим китайським щитом».

Вперше можливість використання соціальних мереж в Україні продемонстрував Євромайдан у 2014 році, коли через мережу інтернет почала поширюватися інформація із закликами виходити на протест проти існуючої влади. Волонтери організовували збір коштів через поширення інформації на сторінках груп у Facebook, Twitter, а події в режимі реального часу транслювалися на You Tube каналі. Таке широке охоплення аудиторії

дало можливість залучити фінансову та організаційну допомогу не лише українських, а й зарубіжних волонтерів та активістів.

Пізніше увага користувачів соціальних мереж переключилася на волонтерську допомогу у зоні АТО – забезпечення потреб фронту, евакуацію та допомогу мирному населенню. У той період соціальна активність українців була продемонстрована завдяки соціальним мережам, які стали безпрецедентними за ефективністю платформами, відображаючими рівень громадської мобілізації та згуртованості. Таким чином, саме мережі стали індикатором громадянської позиції українців та справжнім рушієм патріотичного піднесення.

З анексією Криму та початком військових дій на сході України увага соціальних мереж переключилася на аспекти гібридної війни, яку політологи називають інформаційною. Дії волонтерів у цей час спрямовуються на забезпечення потреб бійців, надання допомоги мирному населенню, створення платформ з мобілізації активістів. Все це стало справжнім рушієм патріотичного піднесення українців, які продемонстрували згуртованість і готовність разом протистояти викликам часу. Однак за сім років невдалих реформ та популізму політиків спостерігаємо спад активності у соціальних мережах, викликаний розчаруванням та вигоранням волонтерів-активістів.

У 2019 році соціальні мережі вибухнули інформацією про конфлікт між УПЦ МП та діючою владою П.Порошенка щодо підписання Томасу та надання автокефалії українській церкві. Віряни Київського та Московського Патріархатів опинилися в центрі конфлікту між релігією та політикою, що викликало резонанс в соціальних мережах. Частина спільноти звинувачувала політиків у роздмухуванні релігійного конфлікту та дестабілізації становища, інша – відстоювала право УПЦ на самостійність і право бути повноцінним суб'єктом міжнародного релігійного життя. Після завершення церемонії підписання Томасу П.Порошенко у своєму блозі зазначив, що цю перемогу можна вважати ще одним актом проголошення незалежності країни.

Створення активних аккаунтів політиками має за мету не лише висвітлення певних подій чи думок, а й залученням громадян до подій економічного, політичного, соціального та релігійного життя країни, створити у них відчуття причетності до цих важливих подій. У цьому контексті соціальні мережі виступають інструментом соціальної активності населення.

Не менш важливим є і процес активізації та залучення людей до участі різноманітних акціях, челенджах та флешмобах. Як приклад можемо навести акцію онлайн-флешмобу на підтримку медичної реформи колишнім Прем'єр-міністром України Володимиром Гройсманом #Вимагаю_Медреформу [19, с. 55].

У 2018 році з метою економії енергоресурсів Петро Порошенко закликає у своєму аккаунті долучитися українців до акції #прикрути НАК «Нафтогаз України». А глузливий пост Арсена Авакова «Ми теж прикрутили...», коли його силовиками було розігнане наметове містечко мітингувальників під стінами Верховної Ради, навпаки викликав обурення спільноти. Зауважимо, що цей пост надалі було ним видалено, але реакція залишила слід. Тому бездумне або емоційне висловлювання політиків у мережах може нести певні комунікативні ризики.

Перемога на президентських виборах В.Зеленського та його команди підтверджує той факт, що вплив на свідомість та соціальну активність громадян через соціальні мережі може стати вирішальним фактором. Аналіз політологами феномену прориву на цих виборах команди «ЗЕ» продемонстрував ключову роль залучення соціальних мереж в реалізації електоральної стратегії.

Проаналізуємо переваги використання такої тактики перед тактикою політичних конкурентів:

Команда П.Порошенка в передвиборчій кампанії робила ставки на телеканали та рекламні звернення, витрачаючи при цьому значну кількість фінансових ресурсів. За результатами парламентських перегонів лідерами у

фінансуванні передвиборчої кампанії стали партії «Голос» та «Європейська солідарність». Комунікації через мережу Facebook також мали місце, однак вони були розраховані переважно на дорослих людей і мали формат рекламних звернень.

Ставки партії «Слуга народу» навпаки були зроблені на мережу Instagram, що дало можливість поширювати відеозвернення до молодіжної аудиторії, і ця тактика спрацювала. Аналіз фінансових звітів на передвиборчу кампанію В.Зеленського показав, що кошти на рекламу в інтернеті практично не витрачалися, інформація поширювалася через мережі безпосередньо. Відзначимо ще один позитивний момент: підготовка рекламних звернень та пресрелізів при класичній технології вимагає знанчу кількість часу, у той час спілкування з підписниками та користувачами мереж відбувається дуже швидко.

Не зупинилися «Слуги народу» у використанні потенціалу соціальних мереж і після перемоги на виборах. Колишній голова Офісу Президента Андрій Богдан в одному з інтерв'ю навіть заявив про те, що зараз вже не потрібні журналісти, оскільки вони можуть спілкуватися з народом безпосередньо за допомогою соціальних мереж.

Дійсно, такий механізм спілкування є простим, доступним і розрахований на велику кількість людей, однак певною мірою його вважають і небезпечним. Якщо інститут журналістики має на меті подати інформацію неупереджено, то при безпосередньому спілкуванні з представниками політичних сил відбувається маніпулювання думкою виборців. Керуючий партнер групи компаній PlusOne Максим Саваневський в інтерв'ю, опублікованому інтернет-виданням Made for minds, висловив цікаву думку про те, що «соцмережі привчають людей до того, що світ є дуже примітивним і чорно-білим... Так само, соцмережі привчають до того, що в політиці є дуже прості рішення на дуже складні питання. І люди чекають на такі прості відповіді, а ті політики, що дають такі прості відповіді стають переможцями»

Маніпулятивний вплив на користувачів соцмереж підсилює інформація від інтернет-користувачів, яких називають «лідерами думок». Спеціальні веб-бригади втягують користувачів у дискусії та заздалегідь продуманими аргументами намагаються схилити дописників до певної думки, контролюючи при цьому інтернет-простір. Особливого значення така форма спілкування набуває у суспільстві, де політична культура має свою специфіку. В Україні пасивність користувачів зумовлена залишками тоталітарної політичної свідомості, чітко проявляється слактивізм (slacktivism – «диванний активізм»). Для того, щоб долучитися до дискусії користувачу навіть не потрібно навіть вставати з дивану, і без зайвих зусиль можна поставити «лайк», підписати петицію, долучитися до агітації тощо. При цьому ступінь фінансових, фізичних та іншого роду ризиків мінімальна.

Соціальні мережі та блоги мають свої сильні і слабкі сторони як комунікативний та інформаційний канал. Сильними сторонами соціальних мереж є.

По-перше, можливість вільного спілкування, пов'язаного з пошуком нових знайомих в мережі поза географічних кордонів, а також можливість подолати ті бар'єри спілкування, які існують в реальності. Зняття цих бар'єрів дає можливість якоїсь психологічної розрядки учасників комунікаційного процесу, з одного боку, з іншого боку, може емоційно залучити і емоційно зарядити учасників процесу комунікації (механізм залучення довів свою ефективність завдяки ініційованим в соціальних мережах флеш-мобам).

По-друге, можливість об'єднуватися в співтовариства по інтересах (однокурсників, які грають в один додаток і т.д.) і організація реальних і віртуальних зустрічей. Це дозволяє знайти цілого співтовариства людей, що підходять для себе людей для спілкування, то є якийсь круг спілкування за інтересами, тобто це може бути дуже широке коло, і в той же час дуже вузький, спеціалізований, тобто, не знаю, від любителя Френка Сінатри, до шанувальників американського футболу, і ось кожна людина може знайти собі співрозмовника по темі, його цікавить (працююча молодь) [13, с. 44].

По-третє, оперативність передачі інформації і можливість ділитися важливою інформацією, бути в курсі новин і останніх подій в значній рефреном групі.

По-четверте, можливість контролю учасників.

На закінчення розгляду сильних сторін соціальних мереж відзначимо їх роль у групоутворенні. Спробуємо далі виділити переваги і недоліки соціальних мереж як каналу соціально-політичної інформації. До переваг соціальних мереж як каналу соціально-політичної комунікації відносяться:

- швидкість поширення інформації, широта охоплення аудиторії, можливість обговорення соціально-політичних і економічних проблем серед своїх друзів;
- можливість висловити все, що учасник вважає актуальним і важливим для нього;
- можливість взаємодії з владою, яка присутня в соціальних мережах;
- можливість організувати і прийняти запрошення на заходи;
- можливість створити групу по формам і способам соціально-політичної активності; можливість залучити різновікову аудиторію.

Недоліками соціальних мереж як каналу соціально-політичної комунікації є, по-перше, свідоме перекручування інформації, учасники комунікації не можуть перевірити її істинність.

По-друге, імітація згуртованості, коли кількість друзів або учасників занадто велике, щоб підтримувати зв'язок з усіма, і низький відгук при перенесенні спілкування з мережі в режим зустрічі (бажаючих прийти на подію реєструється набагато більше, ніж реально присутніх на зустрічі).

По-третє, величезна кількість в соціальних мережах інформації деструктивного характеру і відсутність будь-якої захищеності від її поширення і впливу [34, с. 65].

Таким чином, серед переваг і можливостей соціальних мереж можемо визначити залучення більш широкого кола людей, швидкість інформаційно-комунікативних потоків, можливість акцентувати увагу на важливих

соціальних та політичних питаннях, вирішення певних проблем, а серед недоліків – ризики, пов'язані з тим, що проблеми залишаються у віртуальному просторі. Тому організація громадянського суспільства повинна бути спрямована на перенесення віртуальних дискусій та дій у реальний світ.

3.3. Поради політикам щодо успішних публічних виступів

Роль політика є сумою його знань і умінь в галузі як самої теми виступу, так і навички проведення публічних виступів. І ці знання і вміння можна згрупувати наступним чином:

- організаційні знання;
- управлінські та операційні ролі і функції;
- знання і вміння по темі виступу;
- вміння в підготовці виступу;
- чуйність і здатність швидко відновлювати фізичні і душевні сили;
- людські якості;
- зобов'язання;
- жвавість розуму і креативність;
- самосвідомість і саморозвиток;
- участь;
- довіра;
- гумор;
- впевненість в собі.

При підготовці до виступу слід виокремити два основні етапи:

- до комунікативний;
- комунікативний.

Підготовка до виступу (докомунікативний етап) полягає у визначенні теми, мети і завдань виступу, а також у визначенні аудиторії та обстановки. Експертами та практиками з психології надано багато рекомендацій щодо ретельної підготовки до виступу, серед яких заслуговує на увагу методика,

суть якої полягає в тому, що перед виступом оратор повинен дати відповіді на такі питання: «Що говорити?», «Кому говорити?», «Навіщо говорити?».

Взаємодія з аудиторією (комунікативний етап) – це здебільшого мистецтво виступаючого зацікавити, вміння тримати увагу слухачів, вміння знімати напругу тощо.

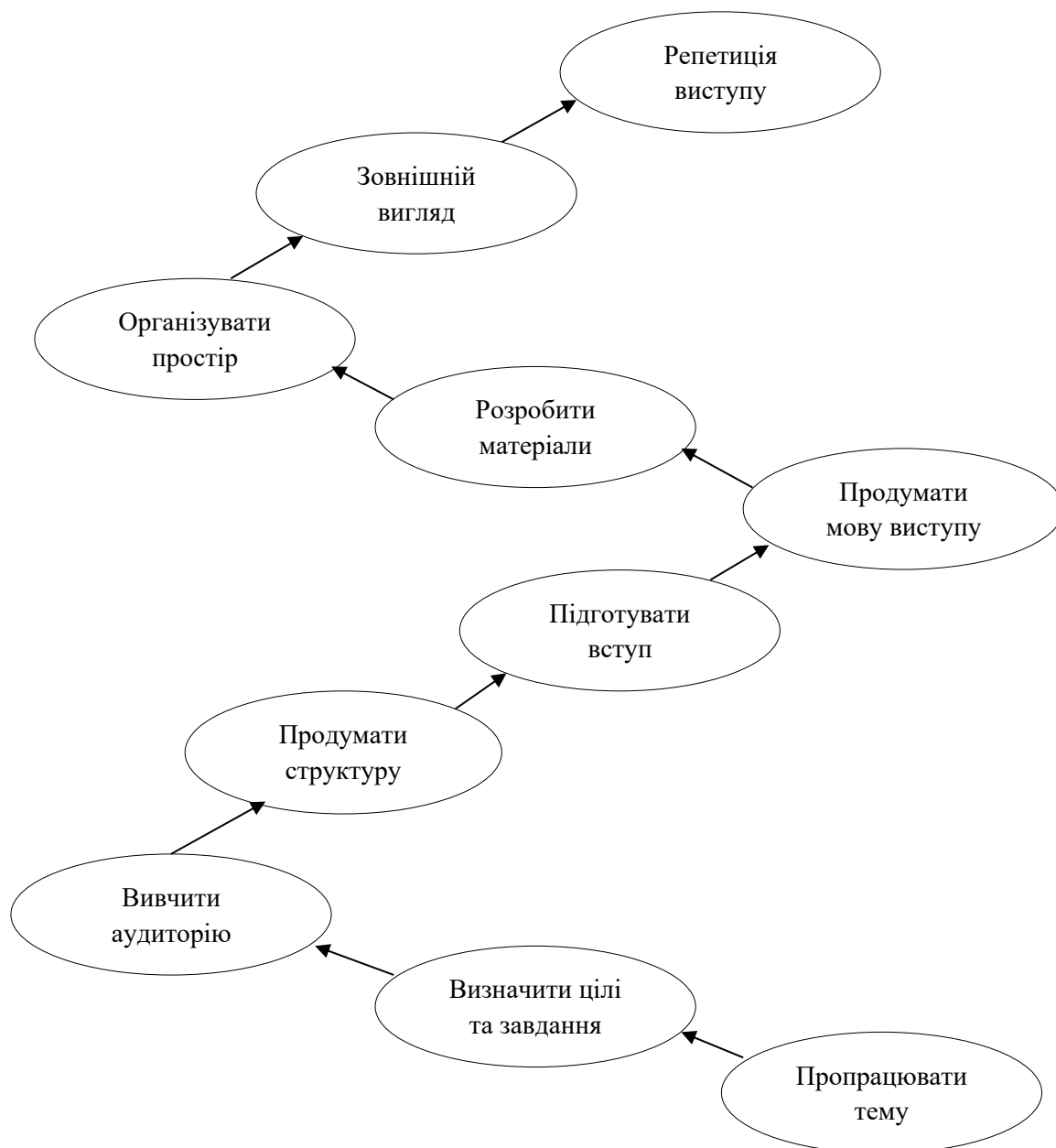

Рис. 3.3.1 Кроки в підготовці виступу

При підготовці до виступу в першу чергу необхідно дати відповіді на наступні питання:

- У чому полягає основна мета (завдання) доповіді?
- Хто мої слухачі?
- Яке враження має бути у слухачів?
- Яка буде тривалість виступу?
- Що я хочу донести до слухачів, які ідеї?
- Як я буду виступати: з папірця або говорити від себе?
- Чи буду я використовувати наочні або технічні засоби?

В процесі виступу промовець повинен сформулювати чітке уявлення про результат, що і є метою його промови. При цьому можуть бути поставлені різні задачі: проінформувати, надати певні відомості, навчити, схилити до думки. Задачею виступаючого може бути формування мотивів поведінки слухачів, заклик до певних дій. Найчастіше задачі оратора перехрещуються і він повинен реалізувати усі перелічені вище.

Крім вербальних (словесних) засобів промовець може і повинен застосовувати невербальні засоби передачі інформації (міміку, жести, інтонацію). Інколи саме невербальні засоби дають можливість донести інформацію і реалізувати поставлені задачі більш ефективно. Наприклад, інтонацією доповідач може продемонструвати такі емоції як докур, роздратованість, сердитість, радість, іронію. Його промова стає забарвленою емоціями і краще сприймається публікою.

Серед можливих інтонаційних забарвлень виступів виділемо такі:

- мажорний;
- безтурботний або гумористичний;
- жартівливий;
- сердитий;
- похмурий;
- урочистий;
- прохальний.

Починаючи роботу з аналізу аудиторії нам необхідно враховувати різні фактори:

- що аудиторія знає про предмет вашого виступу?
- який досвід по предмету у неї є?
- скільки людей буде в групі, і який їхній статус?
- до якої міри поширюються їхні потреби в пропонованому вами матеріалі і як вони аналізуються?
- наскільки потреби групи схожі і різні?
- які у них очікування?

Підготовка до виступу – складний та трудомісткий процес, адже оратор повинен не лише підготувати текст, а й врахувати безліч психологічних факторів, пов'язаних з оцінкою майбутньої аудиторії. Вираз налаштуватися на слухачів означає вивчення їх інтересів, рівня, статі, віку, ставлення до теми й оратора. Завжди легше говорити на однорідну аудиторію, у такому випадку реакція на виступ буде передбачуваною.

Певні особливості, наприклад, має спілкування з молоддю. З такою аудиторією не рекомендують загравати, повчати, дорікати. Якщо у виступі підкреслити свою перевагу, то гострих кутів точно не уникнути.

Якщо оратор виступає перед аудиторією з високим професійним рівнем, то не рекомендують зловживати цитатами, цифрами, допускати повтори. Така публіка не любить тривіальності та вимагає нових підходів до вирішення проблем.

Різні за віком та професійністю публіці виступ слід продумати більш ретельно. Наприклад, адресувати окремі моменти певним групам, підібрати слова для авторитетних та важливих персон.

Промовцю рекомендується дізнатися про чисельність аудиторії, адже тримати концентрацію уваги та управляти поведінкою великої кількості людей важко. Чим простіша та наочніше інформація, тим краще. Тобто підготовка до виступу має бути прицільною.

Останнім часом в програмах публічних виступів замість терміну доповідач вживають термін спікер. Тексти спікера пишуть спічрайтери або навіть ціла їх команда.

Спічрайтер – це фахівець, який готує промови та доповіді для посадовців, бізнесменів, політиків, публічних людей [4]. Задача спічрайтера полягає не лише у написанні промови, а й у продумуванні можливих запитань до виступаючого. Він повинен продумати усі нюанси та обійти гострі кути, які можуть виникнути під час виступу. Спічрайтинг може бути як діловим так і політичним.

Політичний спічрайтинг орієнтований на лідерів політичних партій. На його початку спічрайтер (або команда) здійснює ретельний аналіз теми промови, аналізує час і місце проведення заходу, враховує психологічні особливості електорату. Текст промови пишеться з урахуванням максимально наближеного рівня до слухачів.

Послуги політичних спічрайтерів наразі користуються популярністю. Відповідно збільшується і кількість фахівців, які спеціалізуються на написанні текстів для політиків. Для ефективного виконання професійних обов'язків спічрайтеру необхідно мати навички, які пов'язані не лише з мовною компетентністю, а й гнучкість, креативне мислення, широкий кругозір, знання психології.

Готуючи виступ для політика, спічрайтер повинен врахувати особливості невербальних комунікацій, а також врахувати індивідуальні особливості представників громадськості з якою буде взаємодіяти політик.

Отже, підготовка до публічного виступу потребує залучення різних фахівців, які повинні сформувати комплексний імідж політика.

Висновки до Розділу 3

Різні мовні засоби експресивності, які використовують політики (політично-економічна лексика, лайлива лексика, політична метафора,

порівняння, антитеза, повтори, іронія тощо), допомагають переконати або навіяти електорат, краще відобразити реалії, що відбуваються в суспільстві.

Виступ політика – це добре спланована подія, яка вимагає довготривалої й ретельної підготовки з боку команди фахівців. Це доволі складний процес, оскільки здебільшого політичні спікери під час виступу мають не просто інформувати громадськість стосовно певного аспекту суспільного життя, а й уміти завоювати її прихильність, щоб переконати, зайняти ту чи іншу позицію.

Промова політика повинна бути орієнтована на свідомість слухачів:

- він, у першу чергу, повинен знайти та торкнутися потрібних струн у цій свідомості;

- висловлювання політика мають бути сумісними з думками, оцінками та судженнями його адресатів.

Сучасний політичний дискурс за своїми характеристиками все більше спільного має з розважальним, а політичні дебати наближаються, по суті, до шоу. Відносини між владою і суб'єктом розуміються як суто рольові, що дозволяє робити висновок про театральність політичного дискурсу. Як відзначають дослідники, переважна більшість людей сприймають політичні події через призму якогось дійства, тому політичний дискурс повинен містити елементи театральності.

Соціальні інтернет мережі стали новим агентом політичної соціалізації, змінивши культуру політичних комунікацій шляхом трансляції на широку аудиторію якісно інших патернів вираження громадської думки і політичної участі. Соціальні мережі посприяли появі відкритого майданчика для дискусій, а також перетворилися в засіб формування нової політичної мови (сленгу) і народження гасел.

Феномен соціальних мереж полягає в тому, що в них задіяні форми відкритої «неконвенціональної» політичної участі, нові можливості для діяльності позасистемної опозиції. Відсутність жорсткої цензури і фільтрів сприйняття інформації дозволило соціальним мережам перетворитися в

ефективні інструменти для агітаційних контактів опозиціонерів з протестним електоратом і «вуличної політики».

ВИСНОВКИ

За результатами досліджень, визначених у завданнях роботи, були зроблені наступні висновки:

1. Мовний стиль українського політика – особлива мова, насичена абстракціями, евфемізмами та іносказаннями. Більшість слів і виразів, що вживаються в описі політичних подій, використовуються в непрямому значенні.

2. Мова відіграє активну роль в світі політики, і ця роль постійно посилюється. Політична мова – необхідний інструмент політики і влади, який не тільки відображає дійсність, а й формує її за допомогою інформаційного впливу.

3. Вплив на свідомість громадян та їх політичні уподобання політики можуть здійснювати за допомогою мовних засобів, серед яких основними є морфологічні та синтаксичні. Найпоширенішими прийомами для політиків є намагання наблизити себе до народу, ототожнити себе з ним, наіграність (застосування прийомів театральності), приниження політичної опозиції, нагнітання паніки та страху в суспільстві. Все це націлене на підвищення статусу політика.

4. Мовним інструментом для політика є політичний дискурс, який являє собою діяльність з налагодження комунікацій з електоратом шляхом продумування та структурування текстів, поведінки, врахування психологічних особливостей слухачів. Особливості політичного дискурсу проявляються через абстракції та метафори, слововживання, побудову суджень. Великого значення у цьому процесі належить саме постаті політика та його поведінці. Таким чином, політичний дискурс можна вважати комплексом відносин між політикою та суспільством, що формує суспільні та політичні відносини всередині країни.

5. Політичний дискурс є світом політики, в який входять ораторські виступи, присвячені політиці, газетно-публіцистичні тексти, політичні

тексти та нормативно-правова база. Кожен з видів дискурсу передбачає свої політичні цілі. Фахівці виокремлюють, у першу чергу, інституційну складову політичного дискурсу, яка передбачає тільки тексти, створені політиками (парламентські стенограми, політичні документи, публічні виступи, інтерв'ю політичних лідерів та ін.), і політичну складову дискурсу ЗМІ, яка передбачає тексти журналістів та поширення їх через пресу, телебачення, радіо, Інтернет.

6. До периферії політичного дискурсу відноситься апаратна комунікація передбачена організаційною структурою управління та регламентуючою і організаційно-розпорядчою документацією, тексти, створені звичайними людьми, які не є професіоналами, а час від часу приймають участь в політичних комунікаціях (листування з політиками або державними інституціями, анекдоти, побутові розмови, пов'язані з політичними проблемами і ін.), тексти, в яких використовуються елементи художньої оповіді (політичні детективи, мемуари).

7. Аналіз промов політиків, а також дослідження їх елементів, передбачає вивчення сприйняття адресатом різних мовних, соціальних, культурологічних, економічних, політичних, національних та інших факторів, що впливають на розуміння дискурсу реалізації політичного тексту.

8. Політичний дискурс реалізується рядом функцій, які покликані забезпечити політичні комунікації через інтеграцію і диференціацію політичних спільнот. Серед інших не менш важливих функцій виділяємо атональність і гармонізацію, інформаційну, контрольну та спонукальну, інтерпретаційну та орієнтаційну.

9. За допомогою синтаксичних засобів (речень питальної та спонукальної модальності, окличних речень, вставних і вставлених компонентів, звертань, однорідних членів, інверсії тощо) політики виробляють власні стратегії впливу на свідомість і політичні уподобання українців.

10. За допомогою комплексу морфологічних форм політики можуть успішно здійснювати самопрезентацію, яка інколи набуває форм самовихваляння. Цьому сприяє використання певних прикметників, займенників, дієслів та дієслівних сполучень: сильні, ми, нас, переможемо, здолаємо, зможемо повести за собою тощо.

11. Застосування елементів експресії відіграє велику роль у впливі на слухача. Експресивна мова допомагає швидко і без зайвих зусиль вплинути на свідомість і водночас активізувати увагу аудиторії. Таким чином, політики комунікативно-інформаційний вплив посилюють емоційним фактором. З іншої точки зору експресивна мова, як правило, має невизначені форми, що можна вважати політичним популізмом.

12. Формування іміджу політика відбувається через комплекс його слів, емоцій, поведінки, одягу, володіння прийомами вербальних та невербальних комунікацій. Допомагають створити цей імідж політикам фахівці, яких називають спічрайтерами. Задача спічрайтерів полягає не лише у підготовці текстів до політичних дискурсів, а й у тому, щоб за допомогою комплексу мовних інструментів та поведінки політик міг справити гарне враження на аудиторію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аза Л. Етномовна диференціація в Україні: регіональні особливості. *Культура, суспільство, особистість* / за ред. Л. Скокової. Київ: ІнВТ соціології НАН України, 2006. С. 182-186.
2. Бахтін М. Проблема тексту у лінгвістиці, філології та інших гуманітарних науках. *Антологія світової літературнокритичної думки ХХ ст.* / за ред. М. Зубрицької. 2-е вид., доп. Л., 2001. С. 406-415;
3. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови. Львів: ЛНУ ім. Івані Франка, 2008. 236 с.
4. Барт Р. Б. 24 Избранные работы: Семиотика: Поэтика: Пер. с фр. / сост., общ. ред. и вступ. ст. Г. К. Косикова. Москва: Прогресс, 1989. 616 с.
5. Баранов А. Н. Лингвистическая теория аргументации (когнитивный подход). Москва: Наука, 2000. 253 с.
6. Березіна В. Переклад міст між новими світами? (на підґрунті філософської герменевтики Г. К. Гадамера). *Філософська думка*. 2009. № 1. С. 43-53.
7. Бутова І.С. Політичний дискурс як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Вісник Львівського університету*. Серія «Іноземні мови». Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2009. Вип. 16. 238 с.
8. Ботвина Н. В. Офіційноділовий та науковий стилі української мови: навч. посіб. Київ: АртЕк, 1998. 192 с.
9. Бурдьє П. Поле літератури. Пер. с франц. М. Гронаса. *Новое литературное обозрение*. 2000. № 45. С. 22-87.
10. Геллнер Э. Условия свободы. Гражданское и его исторические соперники. Москва: Ad Marginem, 1995. 145 с.
11. Гумбольдт В. О различии строения человеческих языков и их влияния на духовное развитие человечества. *Избранные труды по языкознанию*. Москва, 1984. С. 80.
12. Даниленко В. П. Профессионализм парламентской речевой деятельности. *Культура парламентской речи*. Москва: Наука, 1994. С. 57-66.

13. Демешко П. В. Герменевтичні аспекти українського перекладу німецьких філософських текстів ХХ століття: дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2009. 217 с.
14. Дейк ван Т.К. Язык. Познание. Коммуникация. Москва, 1989. 312 с
15. Долгіх В. П. Політичний дискурс: походження та зміст поняття. *Грані*. 2002. № 6. С. 121-25.
16. Зайцев Ю. Автентичність політичного тексту та проблеми його термінологічно-мовного оформлення. *Українське право*. 1997. № 3. С. 99-110.
17. Загнітко А. П. Українське ділове мовлення: професійне і непрофесійне спілкування. Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2006. 480 с.
18. Зубенко Л. Г. Ораторське мистецтво: практ. посіб. Київ: Довіра, 2010. 96 с.
19. Зубков М. Г. Сучасна українська ділова мова. Харків: Торсінг, 2003. 448 с.
20. Іванишин В. Мова і нація. Дрогобич: Відродження, 1994. 218 с.
21. Карасик В. И. Структура институционального дискурса [Текст]. *Проблемы речевой коммуникации*. Саратов: Изд-во саратовского университета, 2000. С. 25-33.
22. Касавин И. Т. Дискурс-анализ как междисциплинарный метод гуманитарных наук. *Эпистемология и философия науки*. Т. X., № 4, 2006. С. 517.
23. Кожемякин Е.А. Межинституциональные связи политического дискурса. *Вестник Поморского университета*. 2007. № 6. С. 59-65.
24. Костицький М. В. Світоглядні та правові проблеми використання української мови як офіційної. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи*. Київ: Київський нац. ун-т внутр. справ, 2006. С. 12.
25. Квіт С. М. Основи герменевтики: навч. посібник. К., 2005. 35 с.
26. Колесникова Э. В. Несвободные сочетания в политическом дискурсе. *Филологические науки в МГИМО: сборник научных трудов*. Москва: МГИМО, 2002. С. 54-55.

27. Куць О. М. Мовна політика в Україні: аналіз та впровадження: монографія. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. 300 с.
28. Мова рідна. Енциклопедія етнокультурознавства / за ред. Ю. Рима: ренка. Київ: Державна академія керівних кадрів культури і мистецтва, 2001. Ч. 1. Кн. 2. С. 2-49.
29. МакРей К. Д. Язык и политика. Этнос и политика: хрестоматия. Москва, 2000. С. 217.
30. Нагорна Л. Політична мова і мовна політика. Діапазон можливостей політичної лінгвістики. Київ: ІПЕД НАН України, 2005. 320 с.
31. Ожеван Н. Язык политики и языковая политика: посттоталитарные проблемы преодоления этноязыкоцентризма. – URL: http://www.niurr.gov.ua/ukr/dialog_1999Zozhevan_3.htm.
32. Ошеева Ю. В. Политическая лексика и фразеология языка: дис. ... канд. филол. наук. – URL: <http://www.lib.uaru.net/diss/cont/93803.html>.
33. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 312 с.
34. Русанівський В. Співвідношення функціональних і експресивних стилів мови. *Слово і труд*. Київ, 2006. 144 с.
35. Українська ділова і фахова мова: практичний посібник на щодень / М. Д. Гінзбург, І. О. Требульова, С. Д. Левіна, І. М. Корніловська ; за ред. М. Д. Гінзбурга. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Фірма «ІНКОС»; Центр навчальної літератури, 2007. 672 с.
36. Пірен М. Етнополітичні процеси в сучасній Україні. Київ: УАДУ, 1999. С. 72.
37. Петренко В. Особливості визначення політичної мови. *В. Петренко. Політичний менеджмент: наук. Журнал* / голов. ред. Ю. Ж. Шайгородський. 2007. № 2. С. 16-24.
38. Приступенко Т. Питання мовної політики в Україні на сучасному етапі. – URL; <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2059>.
39. Потєбня А. Мысль и язык. Київ: Наукова думка, 1993. С. 186-187.

40. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації. 2ге вид., доп. Київ: Вид. центр “Київ. ун-т”, 2008. С. 478.
41. Політологія / за ред. І. Дзюбка. Київ, 1993. С. 257-258.
42. Паршин П. Б. Лингвистические методы в концептуальной реконструкции. *Системные исследования, методологические проблемы*. 1986. Москва: Наука, 1987. 450 с.
43. Петренко В. В. Політична мова як засіб маніпулятивного впливу: автореф. дис. ... канд. політ, наук: 23.00.02. Київський національний ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2003. 157 с.
44. Хабермас Ю. Философский дискурс о модерне. Пер. с нем. М. М. Беляева и др. Москва: Весь мир, 2003. 253 с.
45. Рудницький С. Політична географія України. Б.М., 1998. С. 143.
46. Обушний М. І. Етнос і нація: проблеми ідентичності. Київ: Укр. центр духовної культури, 1998. 204 с.
47. Панько Т. Мова в утвердженні України як самостійної держави. *Т. Панько. Розбудова держави*. 1994. № 11. С. 35-40.
48. Про забезпечення функціонування української мови як державної (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 21, ст.81). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270419#Text>
49. Радчук О. Герменевтика перекладу: зміст поезії і сутність тлумачення. *Донецький Вісник наукового товариства ім. Шевченка. Історія. Філософія*. Донецьк, 2012. Т. 34. С. 262-286.
50. Шаблій О. А. Німецько-український юридичний переклад: методологія, проблеми, перспективи. Ніжин, 2012. 320 с.
51. Шейгал Н. Общая характеристика парламентской речи и ее особенностей. *Культура парламентской речи*. Москва: Наука, 1994. С. 8-22.
52. Шульга Е. Н. Проблема «герменевтического круга» и диалектика понимания. *Герменевтика: история и современность: Критич. очерки*. Москва, 1985. С. 14-16.

53. Ющук І. П. Державотворча функція мови. Проблеми державного будівництва і подолання кризових явищ у суспільстві: *Матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу, 21-22 травня 1996 року*, м. Київ, 1996. С. 7.
54. Яворська Г. М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс: *Мова, культура, влада*. Київ: Нац. акад. наук України. Інст мовознав. ім. О. О. Потебні, 2009. 288 с.
55. Busch Andrew E. The constitution on campaign trail: the surprising political career of America's founding document. Rowman & Littlefield Publishers, Inc. USA, 2007. 319 p
56. Fairclough N. Critical discourse analysis. *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*. Volume 2. London: Sage. PP. 258-284.
57. Pecheux, M. *Language, Semantics and Ideology*. M. Pecheux. London: Macmillan, 1982. 11. Pedro, E.R. (ed.) (1997) *Discourse Analysis*. Lisbon: Colibri Editions.
58. Scollon, R. *Methodological interdiscursivity: an ethnographic understanding of unfinalizability* [J]. *Discourse and Social Life*. London: Longman, 2000. PP. 138-154. 1
59. van Dijk, T.A. (ed.) *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction* [Текст]. T.A. van Dijk. London: Sage Publications, 1997. 253 с.
60. Wodak, R. *Mediation between discourse and society: assessing cognitive approaches in CDA* [Текст]. R. Wodak. *Discourse and society*. 2006. № 8. P. 181

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1

Тестові завдання для учнів 9 класу – Членів наукового гуртка «Школа молодого депутата» на тему: «Промова українського політика»

1. Яке твердження відповідає дійсності? Підготовка промови політика починається з:

- а) визначення теми;**
- б) пошуку цитат;
- в) складання плану.

2. До якого принципу побудови виступу відноситься наступне визначення: «Розробка матеріалу доповіді політика повинна відповідати його власним намірам»?

- а) економії;
- б) органічної єдності;**
- в) посилення;
- г) послідовності.

3. Що з перерахованого не є недоліком композиції виступу політичного діяча?

- а) порушення логічної послідовності;
- б) велика кількість порушених питань;
- в) відсутність доказовості;
- г) апеляція до подій, відомим оратору і аудиторії.**

4. Які порушення допускає політик, який вживає в мові слова-паразити?

- а) чистоти мови;**
- б) логічності мови;
- в) точності мови.

5. Чого не повинен робити політик на завершення виступу?

а) повторювати основні положення доповіді;

б) вибачатися, що через брак часу не всі питання були оповіщені;

в) говорити аудиторії компліменти.

6. Який із способів виступу політика вимагає не тільки підготовки, але і великого досвіду, ерудиції?

а) читання тексту;

б) відтворення окремих фрагментів з доповіді;

в) імпровізація.

7. Яка промова політика потребує особливо ретельної підготовки?

а) інформаційна;

б) траурна;

в) вітальна.

ДОДАТОК 2

Виховна година для учнів 9 класу на тему:

«Мовний стиль – запорука успіху в майбутній професії»

*Кажеш, наша мова не дається?
Душу лиш відкрий – сама ввіллється.
Таж благословляють небеса,
Щоб у душу входила краса.
Дмитро Білоус*

Мета: формування творчої мовної особистості.

Завдання: формування навичок публічного виступу; розвиток творчих здібностей.

Підготовча робота:

- підібрати матеріал;

- підготувати і роздрукувати рекомендації;

- виконати творчі завдання;

- підготувати презентацію з теми.

Учасники: учні, вчитель.

Форма проведення: бесіда.

Хід заняття:

Вчитель: наше життя наповнене спілкуванням. На думку психологів, на спілкування в середньому припадає в людини до 70% часу. Спілкуємося ми всюди: вдома, на роботі, в школі, кафе, транспорті, магазині. Спілкуємося з родичами, друзями, знайомими, незнайомими, дорослими, дітьми. Спілкуємося особисто, по телефону, по інтернету.

Дуже точно висловив сутність спілкування академік Д.С. Лихачов: «Спілкуючись, люди створюють один одного». У цих словах підкреслюється взаємність впливу людей один на одного.

Лунають доповіді учнів.

Основний засіб спілкування – мова. Що ж таке українська мова? Це не просто ряд звуків, які ми механічно вимовляємо. Мова – це сама людина, результат нашого мислення. Це і характер людини, який визначає її як особистість. Це засіб, за допомогою якого люди взаємодіють, співпрацюють, знаходять взаєморозуміння.

Мова – це відображення нашого інтелектуального і культурного розвитку. Якщо людина вміє правильно користуватися словом, то це впливає на зростання її авторитету. Слово, сказане, вимовлене частіше надає більш сильний вплив, ніж написане.

Функції нашої мови:

- спілкування;
- самовираження;
- інформативність;
- засіб переконання.

Будь-якій людині необхідно навчитися грамотно висловлювати свою думку, вчитися говорити правильно. А що це нам надасть? Ми отримаємо

можливість встановлювати і підтримувати добрі відносини з людьми, допоможе домогтися успіху.

Як навчитися правильному спілкуванню? Навчитися виступати, переконувати?

Існує спеціальна наука – риторика. Це – вчення про ораторське мистецтво (майстерне володіння словом в мові). «Риторика» і «красномовство» – синоніми.

М.В. Ломоносов зазначав: «Красномовство – це мистецтво красиво говорити і тим самим схилити інших до своєї думки».

Коріння риторики – в Стародавній Греції і Стародавньому Римі, де політичним промовама надавалося велике значення. Великі оратори минулого – грек Демосфен, римлянин Цицерон.

Перша книга з основ ораторського мистецтва з'явилася в 335 році до нашої ери (Аристотель).

Публічний виступ – це дуже відповідальна справа. Ми намагаємося надати певний вплив на слухачів. Для виступу необхідно:

- підготуватися так, щоб не хвилюватися ні за свої думки, ні за слова;
- пам'ятати, що чим впевненіше буде ваш виступ, ваша поведінка, тим більшою довірою переймуться до вас ваші слухачі;
- не поспішати, щоб не проявляти свою невпевненість;
- робити паузи у своїй промові;
- не бентежитися, якщо обмовився;
- енергійніше вимовляти фрази.

Важливу роль в сприйнятті того, що говорить оратор відіграє голос.

Адже одних приємно слухати, а інших – ні. Важливими є й логічні наголоси в реченнях. Не поспішайте, дайте слухачам поринути в сутність сказаного вами.

Зовнішній вигляд. Велику роль відіграють вираз обличчя, хода, жести, зачіска, костюм, взуття, манери оратора.

Підбиття підсумків виховної години.